

*Erken Cumhuriyet Dönemi Koruma ve Eğitim Vizyonuna Dair Bir Belge: Antikitelere ve Tarihi Eserlerden Derslerde Nasıl İstifade Edileceği Hakkında Andıç**

Mustafa ÖNGE

Doç. Dr., Çankaya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Ankara

E-posta: onge@cankaya.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2886-5359

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 26.09.2023 Kabul Tarihi / Accepted: 24.12.2024

ÖZ

ÖNGE, Mustafa, **Erken Cumhuriyet Dönemi'nin Koruma ve Eğitim Vizyonuna Dair bir Belge: Antikitelere ve Tarihi Eserlerden Derslerde Nasıl İstifade Edileceği Hakkında Andıç**, CTAD, Yıl 21, Sayı 42 (Bahar 2025), s. 103-133.

Kültürel mirasın korunması için toplumun bilinçlendirilmesi, geçmişten günümüze Türkiye'nin önemli sorunlarından biri olmuştur. Bu sorunun temelinde eğitimsizliğin yattığını bilen cumhuriyetin kurucu kadroları, okullarda, özellikle tarih derslerinde her türden kültür mirasının ders malzemesi olarak kullanılmasını öngörmüştür. Bu uygulama ilk kez 1926 yılında müfredatta yer almış, uygulamanın yordamını daha iyi tanımlamak için, öğretmenlere hitaben, 1935 yılında "Antikitelere ve Tarihi Eserlerden Derslerde

* Yazar, çalışmaya sağladıkları katkıdan ötürü Sn. Em. Alb. A. Mutafoğlu ve Sn. Em. Alb. Ç. Sarfa şükranlarını sunar.

Nasıl İstifade Edileceği Hakkında Andıç” başlıklı bir kitapçık yayınlanmıştır. Alışılmadık şekilde “andıç” olarak isimlendirilmiş olan bu rehber kitapçık, eğitim süreci içerisinde okul çağındaki gençlerin kültür mirasını anlayıp benimsemeleri ve böylelikle toplumda koruma bilinci oluşturulması düşüncesine odaklanmaktadır. Bu bağlamda Andıç, günümüzün yaklaşımından farklı olarak kültür mirasını korumayı eğitim yoluyla halka mal eden bir yaklaşımı betimleyen önemli bir belgedir. Ortaya çıkış süreci hakkında çok az bilgi bulunan Andıç’ın, 1930’lu yıllarda Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına ilişkin gelişmeler ile bağlantılı olması kuvvetle muhtemeldir. Yirmi dört maddeden oluşan Andıç’ta, öğretmenlere, derslerde her türden kültür mirasından nasıl faydalanacakları tarif edilmekte, kültür mirasını öğrenciler için nasıl anlamlı kılıp onlara nasıl sevdirebilecekleri anlatılmakta, kültür mirası ile ilgili ödevler ve okul müzesi kurulması gibi uygulama önerilerine yer verilmektedir. Günümüz için güncelliği tartışmalı olsa da Andıç’ta işlenen konular, zamandan bağımsız, özel bir öneme sahiptirler. Andıç bu niteliğiyle, kültürel mirasın korunmasında çağının ötesinde bir yaklaşımın ifadesi olarak kabul edilebilir. Bu çalışmada yukarıda hakkında kısaca bilgi verilen Andıç’ın kapsamlı incelenmesi amaçlanmıştır. Ortaya çıktığı dönemin kültür mirası ile ilgili gelişmeleriyle bağlantısı kurularak analizi yapılmış, Andıç’ta önerilen yaklaşımın günümüzün koruma yaklaşımlarıyla ilişkisi ve önemi üzerinde durulmuştur. Andıç’ın, erken cumhuriyet döneminin koruma yaklaşımlarını betimleyen bir belge niteliğiyle kıymetli olmasının yanı sıra, konu içeriği itibarıyla güncelliği ve döneminin korumaya istekli yaklaşımının ifadesi olduğu ortaya konulmuştur. Bu çalışma, basılı ve canlı kaynaklardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Koruma Tarihi, Kültür Mirası, Kültür Mirası Bilinci, Erken Cumhuriyet Dönemi, Türk Millî Eğitim Tarihi.

ABSTRACT

ÖNGE, Mustafa, **A Document on the Vision of Cultural Heritage Conservation and Education in the Early Republican Period: Memorandum on how to utilize the Antiquities and Historical Artifacts in Classes**, CTAD, Year 21, Issue 42 (Spring 2025), pp. 103-133.

Public consciousness for the conservation of the cultural heritage had been one of the most significant problems of Turkey hitherto. The founders of the republic, the intellectuals and the statesmen, who knew that the ignorance is the major cause of this problem, proposed the use of the cultural heritage of all types in the history lessons as the course material. This practice took place in the curriculum of the schools for the first time in 1926. In order to define its method better, a guidebook with the title “The Memorandum on the Usage of Antiquities and Historical Artifacts in the Courses”, is published in 1935,

addressing the teachers. This guidebook, which was strangely named as “memorandum”, focuses on the idea of creating heritage conservation awareness in the public by making school age teenagers understand and embrace their cultural heritage. In this context, being completely different from the present-day authoritarian attitudes, the memorandum should be accepted as a significant document, which define a conservation attitude socializing heritage conservation by public education. This document also contains the evidences, which are related to the changes in terminology for defining cultural heritage in Türkiye, with respect to the changing attitudes and ways of understanding. Although it is not known how it had emerged, it is very probable that the memorandum was a part of the series of developments relating cultural heritage conservation in Türkiye, during the 1930’s. The memorandum text was consisting of twenty-four articles. The teachers were being instructed on how they are going to use the cultural heritage of all kinds in the courses, how they are going to make the cultural heritage meaningful for the students and make them enjoy the cultural heritage. It is noteworthy that the text contains application proposals like homework on the cultural heritage examples and establishment of school museums. Although the memorandum is an outdated document, the topics in it have timeless special importance. Therefore, the memorandum can be accepted as the expression of a cultural heritage attitude beyond its age. In this study, it is aimed to carry out extensive research on the memorandum. The memorandum is analyzed with respect to the heritage conservation related developments of its period and its importance is discussed in terms of its relation to present day conservation attitudes. In addition to being valuable as a document describing the conservation approaches of the early Republican Period, it has been revealed that the memorandum is up-to-date in terms of its content and an expression of the willing approach to conservation of its period. This study is prepared by using written and live sources.

Keywords: History of Cultural Heritage Conservation, Cultural Heritage, Cultural Heritage Consciousness, Early Republican Period in Turkey, History of Public Education in Turkey.

Giriş

Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına yönelik ilk çabaların Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde ortaya çıktığı bilinmektedir. İlk devlet müzesinin kurulup müze örgütlenmesine doğru gelişimi, koruma ile ilgili ilk mevzuatın yürürlüğe konması ve ilk koruma kurulu yapısının oluşumu gibi önemli gelişmeler, Tanzimat’ın ilanı ile başlayan devletin yeniden yapılanma

sürecinde ortaya çıkmıştır.¹ Batılı devletlerin Osmanlı topraklarında gerçekleştirmekte oldukları kültür mirası yağmacılığına tepki olarak ortaya çıkan bu gelişmeler, daha çok arkeolojik faaliyetler ve müzecilik ile ilgilidir.² Öte yandan, devletin kültür mirası ile ilgili tutumunun uzantısı olarak kurum ve mevzuat anlamında teşkilatlanması geliştiği halde, kültür mirasının korunması ile ilgili süreçlerde en önemli sorun, kültür mirasının tanımını, işlevini ve önemini halka anlatılmasıdır. Osmanlı toplumunda eğitim seviyesinin genel anlamda düşük olması, batılı ülkelerin eşdeğeri modern bir eğitim sisteminin kurulması için geç kalınmış olması ve kültür mirasını anlamlandırmaya yarayacak tarih derslerinin ancak II. Meşrutiyet'ten sonra müfredatta yer bulabilmesi bu sorunun belki de en önemli nedenlerindendir. Toplumdaki bilgisizlik, bilinçsizlik ve umarsızlığın, kültür mirasına yönelik tahribat ve kaçakçılık faaliyetlerinin önüne geçilememesine neden olduğunu ve bu olumsuz durumun Osmanlı Devleti'nin yıkılıp Cumhuriyetin kurulmasından sonraki ilk yıllarda da ciddi bir değişiklik göstermediğini söylemek mümkündür.³

Kültürel mirasın korunması için halkın bilinçlendirilmesi sürecinde eğitimin oynadığı öncelikli rolün önemini bilen Cumhuriyet'in kurucu kadroları, koruma ile ilgili olarak Osmanlı'dan miras kalan mevcut altyapıyı geliştirmeye çalışırken bilinçlenme sorununu çözme yolunda da büyük çabalar sarf etmişlerdir.⁴

¹ Halit Çal, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Müzeler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 7, Sayı 14, 2009, s.315-333., Halit Çal, "Osmanlı Devleti'nde Âsâr-ı Atika Nizamnameleri", *Vakıflar Dergisi*, Cilt XXVI, 1997, s.391-400.

² Halit Çal, "Eski Eserlerimizin İdari Yapısı Hakkında Bir Teklif", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 9, 1990, s.2-8.

³ Osmanlı toplumunda kültür mirasına karşı ilgisizlik ve bilgisizliğin neden olduğu kayıpların pek çok örneği mevcuttur; bk. Hüseyin Karaduman, *Türkiye'de Eski Eser Kaçaklığı*, Mert Basım Yayın, Ankara, 2008. Bunun yanı sıra Osmanlı toplumunun kültürel yapısı da bu kayıpların nedeni olarak kabul edilebilir. Atina akropolündeki Parthenon tapınağı frizlerinin 1810 yılında Lord Elgin tarafından alınıp götürülmesi buna örnektir; bk. Ethem Eldem, "Âsâr-ı Atika Nizamnamesi", *Osman Hamdi Bey Sözleşüğü*, T.C. Kültür Bakanlığı, İstanbul, 2010, s. 53-63. Öte yandan bilinçlenme ile ilgili bazı istisnai durumların mevcut olabildiği de görülmektedir. Örneğin, Kütahya sancığına bağlı Gediz kazasında bulunan eski eserler ile ilgili olarak mahalli ve askeri bürokrasinin tamamen kayıtsız kalmadığı anlaşılmaktadır; bk. Biray Çakmak, "Osmanlı Taşrasında Âsâr-ı Atika Bilincinin Gelişimi: Gediz Kazasında Bulunan Eski Eserler", *CTAD - Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 15, Sayı 30, 2019, s. 169-188. Osmanlı'nın son döneminde yetişmiş aydınların pek çoğunun savaşlarda yitirilmesi, Cumhuriyet dönemine eğitim seviyesi nispeten düşük bir toplum ile girilmesine yol açmış, bu durum kültür mirasının korunması açısından ciddi bir sorun oluşturmuştur. Halit Çal, "Türkiye'de Cumhuriyet Devri Taşınmaz Eski Eser Tahribatı ve Sebepleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt XXXIV, Sayı 1-2, 1990, s.353-380.

⁴ Kurtuluş Savaşı'nı takip eden yıllarda genç Türkiye Cumhuriyeti'nin en ciddi sorunlarından biri eğitimidir. 1927 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre, okuryazarlık oranı erkeklerde toplam erkek nüfusa oranla %13 iken kadınlarda toplam kadın nüfusa oranla %3,7dir. Yüksek

Bilinçlenme sorununun bu dönemde, halkın her kesimine hitabeden eğitim uygulamaları içinde ve özellikle tarih konuları kapsamında çözülmeye çalışıldığı görülmektedir. Okullarda tüm dersler için olduğu gibi tarih dersi için de ders kitapları devletçe hazırlanıp öğrencilere sunulmakla birlikte, 1920'li ve 1930'lu yılların koşullarında ders müfredatına uygun ders malzemesi bulmak güç olduğundan, konuları somutlaştırmak için müzeler ve taşınmaz kültür mirasından faydalanılması düşüncesi önem kazanmıştır. Antikiteler ve Tarihi Eserlerden Derslerde Nasıl İstifade Edileceği Hakkında Andıç, bu süreçte kültür mirasının ders malzemesi olarak kullanılmasının önemini ortaya koyan ve yordamını açıklayan bir rehber olarak ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada, *Antikiteler ve Tarihi Eserlerden Derslerde Nasıl İstifade Edileceği Hakkında Andıç*'ın analizi yapılarak ortaya çıkış amacı ve hazırlanma sürecinde etkili olan yaklaşımlar tartışılmıştır. Andıç, 1930'lu yıllardan günümüze değişen koşullar nedeniyle güncelliğini kaybetmiş olsa da halen geçerliliği olan içeriğiyle okullarda kültür mirası bilincinin sağlanması ile ilgili önemli bir eserdir. Erken Cumhuriyet Dönemi'ni inceleyen eğitim tarihi ve koruma tarihi ile ilgili çalışmalarda Andıç'ın adı geçmektedir. Bununla birlikte Andıç, bahsi geçen bu çalışmaların hiçbirinde ortaya çıktığı dönemin koşulları ile ilişkilendirilerek ayrıntılı incelenmemiştir.⁵ Çalışma kapsamında öncelikli olarak Andıç'ta kullanılan bazı terimler üzerinde durmak faydalı olacaktır.

Antikite, Tarihi Eser, Andıç

Toplumlar, atfettikleri farklı türden değerlerden ötürü koruma ihtiyacı hissettikleri mekânları, nesneleri ve somut olmayan diğer kavramları tanımlamak için koruma anlayışının ortaya çıkışından günümüze değin farklı terimler kullanmışlardır. Bir tanımlayıcı isim olmanın ötesinde kullanılan bu terimler, toplumların korunması gerekenlere ne türden değerler atfettikleri ve korunması gerekenlerin kapsamının ne olduğu hakkında fikir verirler. Antika, antikite, eski eser ve tarihi eser gibi terimler, bunların ulusal yazınıımızdaki dönemsel örneklerindendir.

Batı toplumlarında aydınlanma dönemi ve sanayi devrimi ile birlikte ulusların tarihine ve diğer ulusların kültürüne karşı duyulan ilginin artması, tarihi ve kültürel önemi olan nesne ve mekânların korunması düşüncesini beraberinde getirmiştir. Bu düşüncenin 19. yüzyılda Tanzimat sürecinde Osmanlı aydınlarıyla

tahsilli kişiler ise yok denecek kadar azdır; bk. 1935 *Genel Nüfus Sayımı Harita ve Grafik Albümü*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s. no. yok.

⁵ Örneğin, Nevzad Ayas'ın müellifi olduğu Cumhuriyet Dönemi millî eğitim tarihimizle ilgili eserde, sadece Andıç'ın hazırlanma tarihi yer almaktadır; bk. Nevzad Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi, Kuruluşlar ve Tarihçeler*, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1948, s. 529.

Türk topraklarına taşınmasıyla, bu kavramla ilişkili “antika” ve “antikite” terimleri kullanılmaya başlanmıştır.⁶ Kökeni Fransızca “*antiquité*” olan antikite terimi, eskiye ait şeyler, eskiler anlamındadır.⁷ Bu terimin sınırlı bir kullanım alanıyla da olsa Türkçe’de de yer edinebildiği ve 1940’lı yılların ortalarına kadar kullanıldığı görülmektedir.⁸ Ulusal literatürde oldukça uzun bir süre yaygın ve hâkim olarak kullanılan terim ise “âsâr-ı atika” veya daha güncel Türkçe karşılığıyla “eski eserler”dir. Osmanlı Dönemi’nde kullanılmaya başlanıp Cumhuriyet Dönemi’nde de kullanımı devam eden “âsâr-ı atika” terimi, “eski eserler” olarak resmi literatürde yer almıştır.⁹ Eski eser teriminin, söz konusu nesne veya mekânın yaş değeri öne çıkarılarak tarihle ilişkilendirilme gayretiyle “tarihî eser” biçiminde kullanıldığı da görülür. 1980’li yılların başında dünyada koruma ile ilişkili gelişmeler ve değişen anlayışlar dikkate alınarak, kapsam, anlam ve ifade bakımından yetersiz kalan eski eser teriminin yerini, “kültür varlığı” terimi almış olup bu terim, mevzuatta ve kurum isimlerinde halen kullanılmaktadır. Bu çalışmada sıkça tekrarlanan “kültür mirası” terimi ise İngilizcedeki “*cultural heritage*” teriminin Türkçeleştirilmiş hali olup, kültür varlığı terimi yerine kullanılmakta ve daha çok akademik yazında tercih edilmektedir. Bununla birlikte “mimarî eser”, “arkeolojik eser”, “etnografik eser” gibi “eski eser” den türetilmiş terimler, özellikle sanat tarihi literatüründe günümüz itibarıyla halen kullanılmaktadır.

Andiç’ta “antikite” ve “eski eser” terimlerinin birlikte kullanıldığı görülmektedir. Böyle bir kullanımla, mimarî, arkeolojik veya etnografik özellikler içeren taşınır ve taşınmaz tüm nesne ve mekânların Andiç’ta tartışılanların kapsamında olduğu anlatılmak istenmiş olmalıdır. Bu durum,

⁶ Sadık Rifat Paşa, 1837 yılında kaleme aldığı Avrupa’nın Ahvâline Dair Risale’de, Avrupa’da genellikle eski olan şeylere antika denilerek itibar edildiğini yazmaktadır; Mehmet Seyitdanhoğlu, “Sadık Rifat Paşa ve Avrupa’nın Ahvaline Dair Risalesi”, *Liberal Düşünce*, Sayı 3, 1996, s. 115-124. Mustafa Sami Efendi ise 1838’de Paris Sefareti görevindeyken yazdığı Avrupa Risalesi’nde her cins eski şey olarak tanımladığı “antika”ların verdiği bilgiler açısından Avrupalılar tarafından çok önemli bulunduğuna işaret etmiş, bu yaklaşımın Osmanlı toplumunda da karşılıkları olduğunu yazmıştır; bk. Mustafa Sami Efendi, *Avrupa Risalesi*, Haz. Remzi Demir, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996, s. 24, 25.

⁷ “Antiquité” *Petit Larousse Illustré*, Librairie Larousse, Paris, 1909, s. 46.

⁸ 1944 yılında 4624 sayılı yasa ile Antikite ve Müzeler Müdürlüğü, Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü olarak yeniden yapılandırılmıştır. Bk. Emre Madran, “Cumhuriyet’in İlk Otuz Yılında (1920-1950) Koruma Alanının Örgütlenmesi – II”, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 1-2, 1997, s. 75-97. Bu değişiklik “antikite” teriminin kullanımı da resmen sona ermiş olmalıdır.

⁹ Mustafa Önge, “Kültür Mirasını Tanımlamak için Türkiye’de Kullanılan İlk Özgün Terim: Âsâr-ı Atika”, *Avrasya Terim Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 2018, s. 8-14.

Andıç'ın hazırlandığı dönemin kültür mirasının tanımlanmasıyla ilgili sorunlarını işaret eden bir dönem özelliği olarak kabul edilebilir.¹⁰

Bu çalışmanın konusu olan kitapçığı tanımlamak için “andıç” teriminin kullanılmış olması da oldukça sıra dışıdır. Nitekim “andıç”, sivil literatürde nadiren rastlanan bir terim olup daha çok askeri literatürde karşılık bulmaktadır. Askerî literatürde kısaca, verilen emir üzerine karargâh subaylarının bir konuyu ayrıntılı olarak inceleyip komuta katına sunduğu açıklayıcı belge, sivil literatürde ise ilgili kişi ya da birimlerin adına gönderilen genellikle isim, tarih ve konunun belirtildiği resmi not olarak tanımlanmaktadır.¹¹ *Antikâtiler ve Tarihi Eserlerden Derslerde Nasıl İstifade Edileceği Hakkında Andıç*, yazılış amacı ve içeriğiyle bu tanımla büyük ölçüde uyumlu olsa da esasen bir rehber niteliğindedir ve neden andıç olarak adlandırıldığı bilinmemektedir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kültür Mirasının Korunması ve Andıç

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan tarihsel süreçte devletin kültür mirasının korunması ile ilgili tutum ve yaklaşımları 19.yüzyıl ortalarında ortaya çıkmıştır. Batılı ülkelerin Osmanlı toprakları üzerindeki arkeolojik faaliyetleri ve bununla beraber gelen kültür mirası yağması Osmanlı hükümetinin tepkisine neden olmuştur. Koruma yaklaşımları, ilk aşamada devlet malına sahip çıkma bilinciyle ve egemenlik haklarının tanınması gayesi güdülerek oluşmuşken, 20. yüzyıl başlarında kültür mirasını korumaya, bu konu ile ilgili yaklaşımların felsefesini oluşturmaya ve ilgili kurumları yapılandırmaya doğru evrilmiştir.¹² Millî Mücadele Döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra da kültür mirasının korunması ile ilgili

¹⁰ Önge, *age*.

¹¹ *Andıç*, pek çok sözlükte yer almayan bir terimdir. Türk Dil Kurumu'nun andıçla aynı yılda yayımlanmış olan Türkçe'den Osmanlıca'ya Cep Kılavuzu'nda “andıç”ın karşılığı “muhtıra” olarak verilmiştir (*Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1935, s. 15). Aynı kurumun çevrimiçi sözlüğünde “Uyarı veya hatırlatmak için yazılan not; muhtıra” olarak tanımlanmaktadır; bk. <http://www.sozluk.gov.tr/?/andiç>, (Erişim Tarihi 15 Eylül 2023). Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğü'nde ise “bir kurum içerisinde kurumun yöneticisi tarafından ilgili kişi ya da birimlerin adına gönderilen genellikle isim, tarih ve konunun belirtildiği resmi not” ve “herhangi bir şeyi hatırlatmak ya da uyarı amacıyla yazılan yazı” olmak üzere iki anlamda kullanıldığı belirtilmiştir, bk. Sekine Karakaş, Fatih Rukancı, Hakan Anameriç, “Andıç”, *Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğü*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009, s.3. Bu çalışmanın araştırması kapsamında adında andıç olan sivil işleyişe ait başka bir belgeye rastlanmamıştır.

¹² Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği*, Çev. E. Soğancılar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 60, 137, Hüseyin Muşmal, *Osmanlı Devleti'nin Eski Eser Politikası, Konya Vilâyeti Örneği (1876-1914)*, Kömen Yayınları, Konya, 2009, s. 14,15, Emre Madran, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler:1800-1950*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2002, s. 20.

sorunlar gündemde olmuş, bununla ilgili olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras kalan kurumsal yapı ve mevzuat geliştirilerek kullanılmaya devam edilmiştir.¹³ Bu dönemde, kültür mirasının korunması ile ilgili gelişmeler, özellikle 1930'lu yıllarda, hükümetin tarih ve kültür ile ilgili faaliyetleri bünyesinde yoğunlaşmaktadır. Bu sürecin başlangıcını 1931 yılının şubat ayında Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Konya'yı ziyareti esnasında verdiği bir emrin oluşturduğunu düşünmek mümkündür. Bu emirde, Konya'daki Anadolu Selçuklu anıtlarının tamir edilmeleri ve kültür mirası ile ilgili konularda çalışacak uzmanlar yetiştirilmesi istenmektedir.¹⁴ Bu emrin sonrasında bir dizi önemli gelişmelerin olması oldukça dikkat çekicidir. Aynı yıl, Atatürk'ün verdiği emirden birkaç ay sonra, ileride Türk Tarih Kurumu adını alacak olan Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Tarih ile ilgili çalışmaların yanı sıra arkeolojik kazılar yapmak ve yapılan kazıları desteklemek de bu kurumun görevleri arasındadır. Bu gelişmenin akabinde 15.06.1931 tarihli İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) toplantısında bazı önemli tespitlerin yapıldığı ve geleceğe dönük planları içeren bazı kararların alındığı görülmektedir. Bu toplantıda ifade edildiği üzere, taşınır kültür mirasının korunmasıyla ilgili olarak Maarif Vekâleti'nin çalışmaları devam etse de taşınmazların korunması ciddi bir sorundur. Bu taşınmazları mülkiyetinde bulunduran devlet kurumlarının imkânlarının yetersizliği, belediyelerin umarsız yaklaşımları ve taşınmaz kültür mirasının korunmasıyla ilgili bir merkezi örgütlenmenin olmayışı ve korumaya yönelik mali kaynak ihtiyacı, bu sorunun başlıca nedenleri olarak sıralanmıştır.¹⁵ Alınan kararlardan biri de korumaya yönelik eğitim ve bilinçlenme ihtiyacı ile ilgilidir. Buna göre Maarif Vekâleti, (Millî Eğitim Bakanlığı), “*abidatın* (anıtların) *ehemmiyet ve kıymetleri ve muhafazalarından edilecek istifadeler hakkında her sınıflı tenvir edecek* (aydınlatacak) *neşriyatta bulunmalıdır*”.¹⁶ Bir başka deyişle, kültür mirasının, özellikle mimari mirasın korunması sadece devletin yapabileceği bir iş olmanın ötesinde halkın desteği ve katılımını gerektirmektedir. Bu desteğin sağlanması ise, Eğitim Bakanlığı'nca halkın her kesimine kültür mirasının önemi ve korunmasından elde edilecek faydaların anlatılabilmesine bağlıdır.

¹³ Osmanlı Dönemi'nden kalan 1906 tarihli Âsâr-ı Atika ve 11912 tarihli Muhafaza-i Abidat nizamnameleri Cumhuriyet Dönemi'nde de kullanılmış, ilk koruma kurulu örneği olan Muhafaza-i Âsâr-ı Atika Encümeni görevine devam etmiş, Osmanlı Dönemi'nin Müze-i Hümayun'u ise tüm yurttaki yeni şubelerle geniş bir organizasyon haline getirilerek Âsâr-ı Atika ve Müzeler Umum Müdüriyeti bünyesinde geliştirilmiştir; bk. Madran, *age*. s. 95-96.

¹⁴ Mehmet Önder, *Atatürk Konya'da*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989, s. 107.

¹⁵ Nurettin Can, *Eski Eserler ve Müzelerle İlgili Kanun Nizamname ve Emirler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1948, s. 79-81.

¹⁶ Can, *age*. s. 81.

Bu kararın yansımaları çeşitli biçimlerde ortaya çıkacaktır. Kültür mirasının önemi ve korumanın faydası ile ilgili çalışmalar 1932 yılında, Halkevleri'nin açılması sonrasında tarih ve kültür konuları ile ilgili çalışma kolları bünyesinde gerçekleştirilecek, böylelikle halkın yetişkin, meslek sahibi kesimine ulaşmak mümkün olacaktır.¹⁷ Bu kararın eğitim görmekte olan genç kesime etkisi düşünüldüğünde, hâlihazırda bir tarih eğitimi müfredatı uygulanmakta olduğundan durum biraz daha farklıdır ve kültür mirasına eğitim müfredatı içinde yer verilmesi düşüncesi de yeni bir düşünce değildir. Bu düşüncenin kökleri Osmanlı Dönemi'ne ve II. Meşrutiyet sonrası değişen eğitim anlayışına dayanmaktadır. Eğitim alanındaki pek çok yenilik Türkiye'de ilk defa bu dönemde ortaya çıkmış, doğa, eşya, olay, deney gibi kavramlar Türk eğitim dünyasına bu süreçte girmiştir.¹⁸ Tarih eğitimi ile ilgili olarak düzenlemeler yapılması ve tarih öğretimine eğitim içinde yer verilmesi de bu kapsamdaki bir

¹⁷ Halkevleri'nin kuruluş tarihi itibarıyla mevcut olan 9 çalışma kolundan “Dil, Edebiyat, Tarih Şubesi” ile “Müze ve Sergi Şubesi”, kültür mirası ile ilgili çalışmalar yapan şubeleridir. Bu iki çalışma kolunun daha sonra birleştirilerek “Tarih ve Müze Kolu” haline getirildiği görülmektedir. Halkevlerinin kültür mirasının korunması ile ilgili faaliyetleri; inceleme gezileri, kültür mirasının korunması ile ilgili kurumlara destek olunması, arkeolojik veya etnografik değere sahip nesnelerin toplanarak müzelere konulması veya müze kurulması, önemli kişilerin mezar yerlerinin bulunup korunması, kültür mirasının fotoğraflarla belgelenmesi, tarih çalışmalarına ışık tutabilecek özgün kaynakların ortaya çıkarılması, mimari mirasın korunması gibi faaliyetlerdir; bk. Mustafa Önge, “Halkevleri'nin Kültür Mirasımızın Korunmasına Yönelik Faaliyetleri”, *Topluma Adanmış bir Yaşam, Ömür Bakırer Armağanı*, Ed. Ali Uzay Peker, Neriman Şahin Güçhan, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 2021, s. 317 – 326.

¹⁸ Kültür mirasından okullarda eğitim aracı olarak faydalanılması kavramı, mekânsal boyutunda kültür mirasının okullarda muhafaza edilebileceği laboratuvar veya müze gibi yer gereksinimleri de doğurmaktadır. Bu mekânların Türkiye'deki okullarda ilk ortaya çıkışını da II. Meşrutiyet sonrasına tarihlemek mümkündür: Ömer Adıgüzel, “Bir Öğrenme Ortamı Olarak Müzeler, Müze Pedagojisi ve Satı Bey'in Okul Müzesi Deneyimi”, *Geçmişten Geleceğe Türkiye'de Müzecilik II, Eğitim İşletmecilik ve Turizm Sempozyumu, 21-23 Mayıs 2008 Ankara, Bildiriler*, VEKAM Yayınları, Ankara, 2008, s. 93-102. Okul müzesi kavramının eğitim sürecine katılmasında 1909 yılında Darümuallimin'e müdür olarak atanan, eğitimde modern yaklaşımı yerleştirmeye çalışan ve Yanya İdadisinde tabiat tarihi öğretmenliği yaptığı sırada resmi olmayan ilk okul müzesini açan Satı Bey'in (1879-1969) önemli bir rol üstlendiği görülmektedir (Adıgüzel, *age.*, s. 98. Şit Tufan Buzpınar, “Sâtu el'Husri”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 3 6, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2009, s. 176-178. Satı Bey'in müze yaklaşımında eski eserleri eğitim alanında görecelik, inceleme, üzerine kurulacak bilginin nesnel tarafını da öğretim olgusuna dâhil etme anlayışı mevcuttur. Kültür mirasının eğitim konusunda yararlanılabilecek önemli bir araç olduğunu doğrudan ifade eden ilk entelektüellerden biri de Mimar Kemaleddin Bey'dir. Mimar Kemaleddin Bey, 1911 (1327) yılında Türk Yurdu Dergisi'nde yayınlanan Konya'daki Alaeddin Tepesi ile ilgili makalesinde arkeolojik alanların gezinti mekânı olmadıklarını, eğitim amacıyla kullanılmaları gerektiğini belirtmektedir; bk. İlhan Tekeli - Selim İlkin, *Mimar Kemaleddin'in Yazıtları*, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, 1997, Ankara, s. 20,21.

gelişmemiştir.¹⁹ Bununla birlikte, II. Meşrutiyet Dönemi'nde eğitimin çağdaşlaşmasına yönelik olarak hazırlanmış projeler, savaşlar nedeniyle hayata geçirilememiştir.²⁰ Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde, okulların her kademesinde tarih derslerine özel bir önem verildiği, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde eğitim müfredatına alınmış olan tarih derslerinin batı eksenindeki tarih yaklaşımından uzaklaştırılarak sürekli geliştirildiği görülmektedir. Müze ve “eski eserler”in ziyaret edilmesi de 1926 yılı itibarıyla ilkokulların tarih derslerinin müfredat programında, tarihî levhalar, kartpostallar ve haritalar gibi o döneme özgü ders materyalleri arasındaki yerini almıştır. İlk Mekteplerin Müfredat Programı'na göre, “*Öğretmen öğrencilere müze ve eski eserleri gösterecektir. Müze olmayan yerlerde öğretmen, kale, kule, su kemerleri gibi eski eserleri gösterir ve tarihi hakkında bilgi verir*”. Bununla birlikte müfredatta tarihi eserlerin müzelerin alternatifi olup olmadıkları, kültür mirasının derslerde kullanımı ile ilgili nasıl bir yöntem uygulanacağı gibi belirsizliklerin olduğu göze çarpmaktadır.²¹ Bu sorunlara rağmen öğretmenlerin müfredatın gereğini yerine getirdiklerini ve hatta bazı kaynak eserlerin hazırlandığını da görülmektedir.²² Tarih dersinin eğitim programı, 1930'ların başında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin öncülüğüyle Türk Tarih Tezi'ne göre yeniden düzenlenmiş, programda inkılâp tarihi ile ilgili konulara yer verilmiş, tarih dersleri iyi bir yurttaşlık eğitimin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir.²³ Bunun yanı sıra 1930'lu yılların başlarına tarihlenen bir kaynakta dönem itibarıyla eğitimde

¹⁹ Bu dönemde tartışılan düşünceler ve yapılan uygulamalar, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen eğitim adımlarına ilişkin düşüncelerin denendiği bir hazırlık aşaması olarak da düşünülebilir (İlhan Tekeli, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler”, *Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.456-478).

²⁰ Muhammet Şahin, M. Ahmet Tokdemir, “II. Meşrutiyet Dönemi'nde Eğitimde Yaşanan Gelişmeler”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Güz 2011, Cilt 9, Sayı 4, s.851-876.

²¹ *İlk Mekteplerin Müfredat Programı*, Devlet Matbaası, 1927, s. 71. Dönemin koşulları dikkate alındığında, müfredatta kale ve kule gibi mimari miras örneklerine işaret edilmiş olması biraz tuhaftır. Zira pek çok yerleşimin gelişim sürecinde olduğu bu dönemde özellikle kale ve sur duvarı gibi yapılar ile bunların kalıntıları yerel yönetimler tarafından yıkılmak istenmektedir. Bu yıkım işleri, 1912'de yürürlüğe giren ve Cumhuriyet Döneminde de kullanılan Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi'ne göre meşrulaştırılabilmekteydi. Bu nizamnameye göre, kale ve şehir surları gibi tarihi yapıların “mâil-i inhidam” olmaları ve çevreleri için tehlike oluşturmaları durumunda izin alınmaksızın yıkılmaları mümkündü (Madran, *age.*, s. 208-209).

²² Örneğin, Muallim Sapançalı Hüsnü (Savaşçın) Bey (1893-1958), 1928 yılında “Aksaray Vilâyeti Tarihçesi ile Âsar-ı Atıkasına Dair Malumat-ı Mücmele” adlı kitapçığı yayınlamıştır. Eserin, “Aksaray Vilâyeti Orta Mektep Neşriyatı” olarak bilinen bir seri içinde Aksaray'da basılmış olması dikkate değerdir; bk. Sapançalı Hüsnü Bey, *Aksaray Vilâyeti Tarihçesi ile Âsar-ı Atıkasına Dair Malumat-ı Mücmele*, Aksaray Vilâyet Matbaası, Aksaray, 1928.

²³ Mesut Çapa, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tarih Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s. 39-55.

“tecrübe”, “tahlil” ve “tenkit”e (deneyimlenme, çözümleme ve eleştiri) bir yenilik olarak özel önem verildiği, okul müzelerinin imkânların elverdiği en yüksek düzeyde artırıldığı da belirtilmektedir.²⁴

Halkın, kültür mirasının korunması konusunda bilinçlendirilmesi ve eğitime yönelik önemli bir gelişme de Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 1935 yılında Afet İnan ve Türk Tarih Kurumu Başkanı Hasan Cemil Çambel’e dikte ettirdiği Türk Tarih Kurumu Çalışma Programı taslağıdır. Tarih ve kültür alanında kurumun yapması gerekenlerin yazıldığı programda, Atatürk’ün kültür mirasının korunması konusundaki düşüncelerinin ve ileride yapılması gerekenlerin açıklandığı da görülmektedir. Program taslağının 7. maddesinin IV numaralı alt başlığı, halkın bilinçlendirilmesi ve eğitimi ile ilgilidir. Burada, açılacak bir kampanya yoluyla basın yayın organlarında sürekli ve popüler yayınlar yapılarak kültür mirasını korumanın öneminin halka anlatılması istenmiştir.²⁵ Bu istek bir anlamda 1931 yılında yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında alınan kararın devamı veya tekrarı olarak da düşünülebilir. Öte yandan, basın-yayın organlarının göreve davet edilmesi kültür mirasının korunması ile ilgili olarak eğitim alanında yapılanlarla yetinilemeyeceğinin de ifadesidir.

Bu çalışmanın konusu olan 1935 tarihli *Antikâter ve Tarihi Eserlerden Derslerde Nasıl İstifade Edileceği Hakkında Andıç*’ın da bu süreçte ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.²⁶ Andıç, okullarda yapılan kültür mirasının derslerde kullanımı ile ilgili çalışmaları tanımlayıp düzenleyen bir belgedir. Andıç’ta, taşınır ve taşınmaz kültür mirasının derslerde kullanımı ile ilgili daha önce müfredatta açıklanmayan tüm hususların açıklanmaya çalışıldığı, yöntem önerileri ve uyarılara yer verildiği görülmektedir. Bu eser, 1950’li yılların başlarına kadar eğitim alanında önemli bir rehber kitapçık olarak kabul görmüş olmalıdır. 1940’lı yıllar Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Dünya Savaşı felâketinden sığınma çabalarıyla geçerken, 1950 genel seçimleriyle gelen iktidar değişikliğinin ülkede pek çok yeni gelişmeye yol açan bir sürecin başlangıcı olduğu bilinmektedir. Devletin kurumsal yapısında bu yıllarda bazı değişikliklerin yapılması, kültür politikası ile ilgili anlayış ve yaklaşımların da değiştiğini düşündürmektedir. 1951 yılında Halkevleri’nin kapatılması toplumun eğitimi ve kültür mirası konusunda bilinçlendirilmesi çalışmalarına ağır bir darbe vurmuştur. Yine 1950’lerde hükümetin siyasi tercihleriyle paralel olarak ortaya çıkan Amerikancılığın, ulusal

²⁴ *Gazi’nin Ordusu*, Yay. Haz. Yalın İstenç Kökütürk, 1. Basım, Deniz Ofset, İstanbul, 2011, s. 308.

²⁵ Uluğ İğdemir, *Yılların İçinden*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 212, 213.

²⁶ Bu çalışma için yapılan araştırmada, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri’nde, Andıç ile ilgili herhangi bir belgeye rastlanmamıştır.

kültürü farklı bir yönde dönüştürmeye başlaması da bir kültür politikası değişikliğinin ifadesi olarak düşünülebilir.²⁷ Eğitim alanındaki önemli bir gelişme, sanat tarihi dersinin müfredata girmesi için 1920’li yıllardan beri yapılan tartışmaların, 1952 yılında dersin lise müfredat programına alınmasıyla sona ermesidir.²⁸ Böylelikle Tarih derslerine giren öğretmenlerin müzeleri ve taşınmaz kültür mirasını öğrencilere gösterme yükümlülükleri hafiflemiş olmalıdır. Bununla birlikte Sanat Tarihi derslerinin takip eden yıllarda ne derece amacına uygun verilebildiği tartışmalıdır.²⁹

Antikiteler ve Tarihi Eserlerden Derslerde Nasıl İstifade Edileceği Hakkında Andıç

Antikiteler ve Tarihi Eserlerden Derslerde Nasıl İstifade Edileceği Hakkında Andıç, 15,5 x 12 cm ebadında, 22 sayfadan oluşan, karton cilde zımba ile tutturulmuş bir kitapçık olarak basılmıştır. 1935 yılında Kültür Bakanlığı tarafından İstanbul Devlet Basımevinde bastırıldığı anlaşılan eserin, müellif bilgisi, önsözü ve dizini yoktur. Yalın bir üslupla yazılmış olan Andıç, yirmi dört maddeden oluşan bir metin içeriğine sahiptir ve öğretmenlere hitaben hazırlanmıştır. Andıç’ta, günümüzde kültür varlığı veya kültür mirası olarak adlandırılan mekân veya eşyaları tanımlamak için döneminin bir özelliği olarak antikite, eski eser, anıt ve tarihî eser terimlerinin kullanıldığı, bunun yanı sıra günümüzde kullanılmayan bazı öz Türkçe kelimelere de yer verildiği görülmektedir.

Andıç’ın ilk maddesinde eğitimciler ve öğrenciler başta olmak üzere devletin her bireyi, devir farkı gözetmeksizin tarihî eserleri tanımaya ve onlara sahip çıkmaya davet edilmektedir.³⁰ İkinci maddesinde, Andıç’ın ortaya konulma gerekçesini görmek mümkündür. Buna göre tarih ve kültür ile ilgili çalışmalar yapmanın sadece ilgili devlet kurumlarının görevi olmadığı, halkın her kesiminin bu süreçte rol üstlenmesi gerektiği açıkça ifade edilmektedir. Ulusal tarih tezinin öneminin ve bu bağlamda, tarihî eserlerin tarihî değere sahip belge niteliğinin işaret edilmesi de dikkat çekicidir.

²⁷ Sina Akşın, bu dönemdeki yaklaşımları bir kültür yıkıcılığı olarak tanımlar. Sina Akşın, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2023, s. 260.

²⁸ Huriye Altuner, “Türkiye’de Sanat Tarihi ve Cumhuriyet’ten Günümüze Sanat Tarihi Eğitimi”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2007, s.79-90.

²⁹ Altuner, *age.*, s. 88, 89.

³⁰ Bu seçmencilikten uzak koruma tavrı, dönemine göre oldukça ilerici bir yaklaşımdır. Bu maddedeki ifadelerin, Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün “*Bir vatanın sahibi olmanın yolu, o topraklarda yaşamış tarihî olayları bilmek, doğmuş uygarlıkları tanımak, sahip olmaktan geçmektedir.*” sözüyle tam bir anlam birliği içinde olması da oldukça ilgi çekicidir.

Andıç'ın üçüncü maddesi, tarihî eserleri korumanın eğitim ile ilişkisini kurarak önemini vurgulaması bakımından dikkate değerdir. Koruma bilincini edindirme sürecinde küçük yaşlardan başlanarak eğitimin önemli olduğu belirtilmekte, öğretmenlere konuyla ilgili görevler verilmektedir. Bu maddede ifade edildiği üzere öğretmenin görevi, öğrencilerinde tarihi eserlere karşı ilgi uyandırmak, tarihî eserleri bilerek, tanıyarak korumak düşüncesini yerleştirmektir. Özellikle tarih, yurt bilgisi, sosyoloji, coğrafya, askerlik ve sanat dersleri öğretmenleri göreve çağırılmaktadır.

Andıç'ın dördüncü, beşinci ve altıncı maddelerinde, günümüzde bilimsel çalışmaların artması ve teknolojik imkânların çoğalmasıyla birlikte nispeten kolaylaşan, öğrenciye aktarılan bilgiyi görselleştirme ve edinilen bilginin kalıcılığını sağlama sorunlarının çözülmesine yönelik olarak, “tarihî eser” niteliği taşıyan mekân ya da nesnelerin kullanımı önerilmektedir. Öğretmenlerin karşılaştıkları en büyük sorunun tarihî olayları ve bu olayların yaşandığı mekânları öğrencilerin zihinlerinde canlandırmaları olduğu belirtilmekte, tarihî eserlerin bunun için önemli bir araç olduğu ifade edilmektedir. Bu kısımda belirtildiği üzere, öğrencilerin kale, sur, tapınak gibi taşınmaz nitelikteki örnekler ile pusat, kap ve heykel gibi taşınır nitelikteki örnekleri görmeleri, tarihî olayların ve yaşam biçiminin öğrencinin gözünde canlandırılması konusunda, sadece yazılı bilgilerden daha faydalıdır. Öte yandan, eğer bu tarihî eser örneklerine ulaşamıyorsa, bunların plan, maket veya fotoğraflarından faydalanılmalıdır. Özellikle tarih derslerinde öğrencilerin tarihî eserler ile temas ettirilmeleri önerilmektedir. Andıç'ta yer alan ifadeye göre, mekân veya nesneler, yukarıda bahsi geçen tarihî belge niteliği gözetilerek tarihî olaylara ilişkilendirildiklerinde, bu olayların öğrenciler tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlanacak ve edinilen bilgiler daha kalıcı olacaktır.

Yedinci maddede, öğrencinin zihninde kültür mirasını koruma süreci ile ilgili mantık dizgesinin nasıl oluşturulacağı anlatılmaktadır. Özellikle kültür mirasını anlamak, anladıkça kıymetlendirmek, kıymetlendirdikçe korumak için istek duymak ve çaba göstermek sürecine işaret edilmektedir. Buna göre, öğretmenin öğrencilerine katkısı sadece bilgi vermekle sınırlı olmayıp, öğrencilerde kültür mirasına karşı ders veya okul dışında da devam edecek, sürekli bir ilgi uyandırmak olmalıdır. Öğrencilerin kültür mirasıyla temas etmesi, tarihî olayları öğrenmek ve araştırmak için onları teşvik ederken, öğretmenin kılavuzluğu sayesinde daha önceden dikkat etmedikleri eserleri anlayıp kavrayacaklardır. Bu kavrayış onlarda koruma isteği uyandıracaktır.

Sekizinci maddede ise kültür mirasının derslerde kullanılması ile ilgili bir başka önemli faydaya değinilmektedir. Tarihsel süreçte insanlığın gelişiminde etkili olan unsurları anlayıp kavramada tarihî eserlerin, medeniyet, gelişme ve

devrim gibi soyut kavramların somut ifadeleri olarak önemli rol oynayacakları ifade edilmiştir. Günümüzde de bilindiği üzere, yaşayışla bütünleşmiş olan ve ortaya konduğu dönemin tüm izlerini bünyelerinde barındıran tarihî mekânlar ve eşyalar, ölçek, büyüklük, form, biçim, doku ve malzeme özellikleriyle dönemlerinin fiziksel ve ekonomik koşullarının yanı sıra toplum yapısı hakkında da pek çok bilgi barındıran birer belge niteliğindedirler.³¹

9, 10 ve 11. maddelerde Andıç'ın yazıldığı dönemde geçerli bir söylem olan Türk Tarih Tezi'ne paralel bir yaklaşımla, eğitim alan gençlerde kültür mirasına sahip çıkmaya yönelik yurtseverlikle ve ulusal kimlik duygusuyla bütünleşmiş bir bilincin geliştirilmeye çalışıldığı görülür. Dünyadaki birçok uygarlığın Orta Asya'daki Türkçe konuşan toplulukların dünyaya yayılmasıyla geliştiğini ileri süren ve Anadolu'nun eski uygarlıklarıyla Türk kimliğini bağdaştıran Türk Tarih Tezi, Anadolu'da kurulan yeni devletin bu bölgedeki görkemli uygarlıkların mirasçısı olarak tanınması ve tanıtılmasını da sağlamıştır.³²

Andıç'ın 12. maddesinde, öğrencilerin kültür mirası ile ilgilenmeleri sürecinde öncelikle yakın tarihle ilişkili kültür mirasının incelenmesi ile başlayan bir eğitim akışı önerilmektedir. Böylelikle, ilk aşamada öğrencilerin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve gelişimi sürecindeki kazanımları, yeni devletin getirdiği yenilik ve olanakları görüp tanımaları, dünyaya bakışlarında bulundukları yeri, bu yerin özelliklerini ve kimliklerini bilerek aidiyet ve yurtseverlik duygusunu kazanmaları amaçlanmaktadır. Kültür mirası aracılığıyla öğrencilere yakın dönem tarihinin anlatılmasının tarihin daha eski dönemlerine ve bu dönemlerden günümüze ulaşan kültür mirasına karşı merak ve ilgi uyandıracak ifade edilmektedir. Bu süreçteki en önemli görev ise öğretmenlere verilmiş olup, kültür mirasının öğrencilere incelenmesi gerektiği hatırlatılmaktadır. 13. maddede eserlerin önem derecesi söz konusu olmaksızın onları öğrencilere anlatıp kavratmakla görevli kişinin öğretmen olduğu vurgulanmakta, eser incelemesinin yordamını tarif edecek olanın öğretmen olduğundan bahsedilmektedir. Bu yordamın öğrencilerin tarihi eserlere ilişkin kültür ve bilgi birikimini arttıracak belirtilmiştir. Bu maddede öğretmenin kültür mirası ile ilgili incelemeleri öğrencileri için bir alışkanlık haline getirmesinin önemine de değinilmiştir.

³¹ Gül Asatekin, *Kültür ve Doğa Varlıklarımız, Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2004, s. 49.

³² Mehmet Özdoğan, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Düşünsel Temellerinin Oluşum Sürecinde Arkeolojinin Yeri", *Arkeolojik Kazılar Bilimsel Çalışma mı? Toprak Hafriyatı mı?*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2011, s. 113-235. Afet İnan tarafından ilk olarak 1930 yılında Türk Ocakları kurultayında tanımlanan Türk Tarih Tezi, Türk Tarihi Tetkik Heyeti tarafından hazırlanan Türk Tarihinin Ana Hatları adlı bir kitapta açıklanarak okulların eğitim programına da alınmıştır; bk. *Türk Tarihinin Anabatlari*, İstanbul, Devlet Matbaası, 1930.

14, 15, 16 ve 17. maddelerde kültür mirasının derslerde kullanımı ile ilgili öğretmenlere yönelik uyarılar ve ders içi uygulama önerileri yer aldığı görülmektedir. 14. maddede öğretmenlerin, öğrencilerin kültür mirasını incelemelerini sağlayarak belirli bir estetik görüş kazandırabilecekleri vurgulanmıştır. Buradaki önemli bir ayrıntı, tarihi eserlerin inceleme kriterlerinden bahsedilmesidir. Bu maddeye göre tarihi eserler, üretim teknikleri, tarihî önemleri ve estetik değerleri gözetilerek incelenmelidir. 15.madde, tarihi eserlerin incelenmesi konusu ile ilgili bir uyarı içermektedir. Bu uyarıda, okul gezilerinde kültür mirası ile ilgili verilen bilgilerin dozunun ve miktarının doğru ayarlanması gerektiği hatırlatılmaktadır. 16. maddede ise bilgi ve düşünce seviyesi bakımından ders verilen sınıfın düzeyine uygun eğitim vermenin önemli olduğu belirtilmiştir. 17. madde kültür mirasını konu alan ödev ve diğer çalışma önerilerini içermektedir. Bunlar arasında, incelenen eserlerin maketlerinin yaptırılması, incelenen eserler üzerindeki süslemelerin sanat derslerinde motif olarak yeniden üretilmesi, incelenen eserler hakkında basılı yayınların toplanarak araştırma yapılması ve müellifi bilinen eserlerin müelliflerinin hayatları hakkında yapılmış yayınların incelenmesi yer almaktadır.

Andıç'ın 18. maddesinde öğrencilerin, cumhuriyet devrimlerini ve kazanımlarını anlamaya yönelik olarak karşılaştırma yapmaya yöneltilmesi, içinde bulunulan zaman ile geçmiş zaman farkını daha iyi anlayarak özümseten bir tutum izlenmesi istenmektedir. Bu bir anlamda karşılaştırmalar üzerinden modern Türkiye tarihine bakış olarak da yorumlanabilir. Öte yandan, bu konunun kültür mirasının derslerde kullanımıyla nasıl bir ilgisi olduğunun yeterince açıklanmadığı görülmektedir.

19, 20 ve 21. maddelerde ülkede yapılan arkeoloji ve müzecilik faaliyetlerinden eğitim süreçlerinde faydalanılmasının önemine dikkat çekilmekte, özellikle 19. maddede arkeolojik kazıların ne olduğu ve nasıl yapıldığının öğrencilere anlatılması gerekliliği işaret edilmektedir. 20. maddede yerel müzelerin ziyaret edilmesi istenmekte, müzelerdeki eserlerin hepsinin bir günde değil, müfredattaki konu kapsamında bölümler halinde öğrencilere gösterilmesi ve bunun hazırlanacak bir program dâhilinde yapılması gerektiği anlatılmaktadır. 21. maddede tarih öğretmenlerine görev verilmekte, her öğretim yılı için, ziyaret edilecek müzeler ve tarihî eserlerin bir programa alınması ve bununla ilgili yapılan çizelgenin okul müdürlüğü kanalıyla bakanlığa ulaştırılması istenmektedir. Programın ne derece uygulamaya konulabildiği ise müfettişler tarafından izlenecektir.

22. maddede her okulun bir müze kurması istenmektedir. Tüm okulların, bulundukları şehir ve yakınındaki eserlerin fotoğraf, resim ve modellerini müzeye koyması, hatta bu eserlerle ilgili belgelerin diğer okulların da istifadesine

sunulması öngörülmektedir. Böylelikle yörenin ve tarihî eserlerinin tanıtımı öncelikle yerel ölçekte yapılırken diğer okullara bilgi ve belge gönderilerek tanıtımın daha geniş bir mecraya yayılması hedeflenmektedir. Bütün bunlar yapılırken denetimin elden bırakılmaması, katalog ve envanter çalışmalarının da yapılması istenmektedir.

Andıç'ın 23. maddesinde, öğretmenlerin verdiği eğitimi sadece okullarla sınırlı tutmayarak okulların kültür mirası ve tarih konuları ile ilgili halka yönelik konferanslar düzenlemeleri istenmiştir. Andıç'ın son maddesinde ise okulda kurulacak müze için duyuru asılması istenirken, müzede sergilenecek nesnelerin neler olabileceğine dair bilgi içeren ve daha sonra kataloğa dönüştürülebilecek bir çizelgenin verildiği de görülmektedir. Bu çizelgede genel olarak arkeolojik ve etnografik nitelikli eserler ile kitaplar ve görsel belgeler örneklenmektedir.

Değerlendirme

1930'lu yıllardan günümüze gelişen teknoloji, pek çok konu ile ilgili değişen yaklaşımlar ve eğitim sisteminin göstermiş olduğu gelişim dikkate alındığında, Andıç'ta yer alan bazı önerilerin geçerliliğinin günümüz için sorgulanır hale geldiği fark edilmektedir. Bununla birlikte Andıç'ın, günümüzün koruma yaklaşımlarında dahi geçerliliğini koruyabilmiş, döneminin çok ilerisinde bazı düşünceleri içermesi oldukça dikkat çekicidir.

Andıç'ın ortaya koyduğu en önemli sav, kültür mirasının korunması konusunda eğitim gören gençlerden başlayarak tüm halkın bilinçlendirilmesi ve kültür mirasının korunmasına halkın katılımıdır. Bu düşünce, Halkevleri kapsamındaki kol faaliyetleri ile 1932 yılında uygulamaya geçirilmiş olup 1951 yılında Halkevleri'nin kapatılmasına kadar varlığını sürdürmüştür. Aynı yıl Gayrimenkul Anıtlar ve Eski Eserler Yüksek Kurulu'nun kurulması ile koruma konularında tek söz sahibi devlet olmuş, halkın bilinçlendirilmesi süreci, halka bu konuda eğitim verecek alternatif bir kurumun bulunmaması sebebiyle kesintiye uğramıştır. Sonraki yıllarda kültür mirasının korunması süreçlerine halkın katılımı, Halkevleri'ne göre yaygınlığı ve etkinliği çok daha az olan yerel sivil toplum örgütleri düzeyinde kalmış, 1961 ve 1982 Anayasalarında kültür mirasını koruma görevinin devlete verilmesi ve devlet tarafından desteklenmeyen koruma ile ilgili sivil toplum örgütlerinin güç ve popülarite kaybetmesi sonucu, neredeyse tamamen ortadan kalmıştır.³³ Halk, özellikle

³³ Devletin kültür mirasını korumakla görevlendirilmesi ilk olarak 1961 Anayasasının 50. maddesinde yer almış, devlet “*tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtları korumayı sağlamak*”la görevlendirilmiştir; bk. Ahmet Mumcu, “Eski Eserler Hukuku ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 28, Sayı 1, 1971, s. 41-76). 1982 Anayasasının 63. maddesinde “*Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.*” hükmü yer almaktadır (*Anayasa 1982*, Serhat Basın ve Yayın, İstanbul, 1982, s. 49).

taşınmaz kültür mirası ile ilgili koruma kararlarından sadece etkilenir duruma gelmiştir. Bu yaklaşımın, kültür mirasımızın korunmasından sorumlu olan Kültür ve Turizm Bakanlığı ile bakanlığın ilgili kurumlarını pek çok zaman halkla karşı karşıya gelen, bilgi edinme ve itiraz süreçleri dışında tamamen halktan kopuk yapılar haline getirdiği gözlenmiştir.³⁴ Aynı süreçte, kültür mirasının korunması olgusu giderek eğitim süreçlerinden kopmuş, tarih dersleri sadece okulda işlenmeye başlanmış, müzeler ve tarihî öneme sahip mekânların ziyaret edilmesi sadece öğretmenin inisiyatifinde gerçekleşebilen, önemi yadsınan bir hale gelmiş, öğrencinin görsel kültürü sadece Bakanlık eğitim müfredatının kitaplarındaki içerikle sınırlı kalmıştır. Günümüzden seksen beş yıl önce yazılmış olan Andıç'ta, günümüzde mevcut yaklaşımın tam tersi biçimde kültür mirasını korumanın öneminin gençlere anlatılması, ulusal kimlikle bütünleştirilmeye çalışarak korumanın eğitim süreçleri içinde gündelik ve işlevsel bir hale getirilmesinin istenmesi ve gençlerin koruma süreçlerinin içinde yer almalarının öngörülmüş olması dikkate değerdir. Andıç metninin ayrıntısına girildiğinde başka bazı önemli özellikleri de barındırdığı görülmektedir.

Andıç'ın ikinci maddesindeki kültür mirasının belge değerine sahip olduğu vurgusu, anlayış ve yaklaşım bağlamında bir yeniliğin ifadesidir. Zira Osmanlı Dönemi'nden 1980'li yıllara kadar kullanılmış olan “âsar-ı atika” (eski eserler) terimi, biri yaş, diğeri ise estetik olmak üzere iki ana değer vurgusu üzerinden kültür mirasını tanımlamaktadır.³⁵ Bu maddede ise kavramın içeriğinin geliştirildiği görülmekte, tarihî eserlerin belge niteliği taşıdığı, tarih yazımı konusunda yadsınamayacak derecede önemli ve işlevsel olduğu ifade edilmektedir.³⁶

³⁴ Kültür mirasımız ile ilgili temel kararlar 1983 yılından beri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından alınmaktadır. Bu kurullarda halkın ve kurumların talepleri değerlendirilmektedir. Bununla birlikte kurul toplantıları halka açık değildir. Sivil toplum örgütlerinin katılımı ise temsilci boyutunda ve kurulun iznine tabi olup sadece görüş bildirme ve görüşülen konu hakkında bilgi aktarımı ile sınırlıdır (Bk. *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*, Md. 58).

<<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863.pdf>> (Erişim Tarihi: 28 Mart 2025)

³⁵ Önge, “Kültür Mirasını Tanımlamak...”

³⁶ Tarihî yapıların bilgi ve belge değerine somut bir örnek Anadolu Selçuklu kervansaraylarıdır. Bu yapılar 12. ve 13. yüzyıllarda Anadolu'nun ticari açıdan ne denli hareketli bir coğrafya olduğunun günümüze ulaşabilmiş ifadesidir. Kervansaray yapıları, büyüklükleri ve mimari nitelikleriyle dönemlerinin seyahat ve konaklama koşulları hakkında bilgi verirken, birbirlerine yaklaşık bir günlük yürüyüş mesafesinde yer alan coğrafi konumlarıyla da Selçuklu Dönemi'nin ticaret yollarını işaret etmektedirler. Hatta Anadolu Selçuklu Devleti'nin ticari ve ekonomik politikaları kapsamında ortaya çıkmış olan bu yapılar, fiziki büyüklükleriyle Anadolu Selçuklu sultanlarının ve ileri gelen devlet adamlarının güç sembolleridir; bk. Mustafa Önge, “Caravanserais as Symbols of

Andıç'ın yedinci maddesinde koruma süreci ile ilgili tanımlanmış olan mantık dizgesi özellikle dikkat çekicidir. Buna çok benzeyen bir mantık dizgesi, Andıç'ın yayınlandığı tarihten çok sonraları İngiliz sanat tarihçisi Simon Thurley tarafından, halkın kültür mirasının korunması süreçlerine katılımını teşvik edici bir model olarak ortaya konmuş olup, bir döngü olarak anılmaktadır. Bu dizge, tarihi çevre üzerinden gelişerek bir sonrakini uyaran, anlamak (*understanding*), değer vermek (*valuing*), ilgi duyup korumak (*caring*) ve keyif almak (*enjoying*) kavramları üzerine kuruludur.³⁷ Toplum, kültür mirasını anladıkça ona değer atfeder. Kültür mirasına değer atfeden toplum ona ilgi duyar ve onu korur. Kültür mirasına ilgi duyup koruyan toplum ondan keyif alır ve keyif alınmasını sağlar. Keyif almak ise kültür mirasını anlamak için istek uyandırır ve böylece döngü tamamlanır. İngiltere gibi kültür mirası konusunda oldukça hassas davranan bir ülkenin günümüze dair koruma düsturuna bu denli benzeyen bir yaklaşımın 1935 yılına ait bir belgede tanımlanmış olması oldukça ilginçtir.

Güncel araştırmaların sonuçlarına göre, kültür mirasını barındıran, kendileri de kültür mirası olan tarihî mekânların derslerde kullanımı tarih dersini öğrenciler için daha zevkli hale getirmekte, öğrencilerin analiz ve değerlendirme yeteneklerini geliştirmekte, ulusun kültür zenginliğinin farkına varmalarına yardımcı olmaktadır.³⁸ Bu durumun andıcın 8, 9, 10 ve 11. maddelerinde anlatılan, kültür mirasının incelenmesi ile elde edilebilecek kazanımlarla uyumlu olması oldukça dikkat çekicidir. Bu durum Andıç'ın yöntem önerilerinin ne derece yerinde ve etkin olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir. İncelemenin nasıl yapılacağı ise 14. maddede açıklanmıştır. Bu maddede, tarihî eserlerin incelenmesi için üretim tekniği, tarihî önem ve estetik değerden oluşan basit bir sistem önerilmesi, küçük bir katkı gibi görülse dahi konusuna hâkim bir tarih öğretmenin dersini nasıl düzenleyebileceğini işaret eden, bütüncül yaklaşım sağlayacak önemli bir katkıdır. Böylelikle, tarihî eserin, yapısal ve sanatsal özellikleri incelenmiş olduğu gibi belge değeri üzerinde de durulmuş olacaktır. Bu tasnif yaklaşımının günümüzün müze teşhirlerinde de sıkça kullanıldığı görülmektedir.

Andıcın 17. maddesinde yer alan kültür mirası ile ilgili ödev konusu önerileri, dönemine göre ilerici, nitelikli ve ilgi çekicidir. Maket yaptırılması ve kültür mirası üzerindeki süsleme öğelerinin motif olarak çalışılması önerileri sanat ve

Power in Seljuk Anatolia”, *Power and Culture, Identity, Ideology, Representation*, Ed. Jonathan Osmand & Austma Cimdina, Pisa University Press, Pisa, 2007, s. 49-69.

³⁷ Simon Thurley, “Into the future. Our strategy for 2005-2010”, *Conservation Bulletin*, Volume 49, Number 49, 2005, s. 26-27.

³⁸ Cemil Cahit Yeşilbursa, “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihi Yerlerin Kullanımı”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı 23, 2008, s. 209-222.

zanaat eğitimine referans verirken, rapor hazırlama, konferans hazırlama ile dergi ve gazetelerin taranması gibi etkinlikler, öğrencinin akademik gelişimini sağlamaya yardımcı olup, sanat tarihi, arkeoloji, mimarlık gibi mesleklerle yönlendirici niteliktedir. Andıç metninde özellikle arkeolojiye yapılan vurgu dikkate değerdir. 19. maddenin, ören yerleri, arkeolojik kazılar ve kazıların yöntemiyle ilgili olması, öğretmenlerin ve öğrencilerin böylesine doğrudan bir şekilde arkeolojiyle ilgilenmeye yöneltilmeleri günümüze göre dahi sıra dışıdır.

Andıç'ın son maddelerinde, arkeoloji ve müzecilik ile ilgili faaliyetlerde sadece gözlemlerle yetinilmemesi ve bu faaliyetlerle ilgili bir uygulama çalışması olarak okul müzesi kurulmasının istendiği görülür. Aynı kapsamda 22. maddede istenenleri, Andıç'ın yayınlandığı dönem itibarıyla “eski eserlerin eğitim sürecinde kullanılması” düşüncesinin yanı sıra, mevcut müze örgütlenmesinin genişletilmesine duyulan ihtiyaç ile ilişkilendirmek gerekir. Andıç'ın yayınlandığı yıl itibarıyla henüz her ilde müze bulunmamaktadır³⁹. Müze örgütlenmesinin yetersiz olmasının neden olduğu en önemli sorun, özellikle arkeolojik alanların her türlü tahrip edici faaliyete açık, arkeolojik eserlerin ve yapı kalıntılarının kaçakçılık ve definçilik gibi faaliyetlere karşı korumasız kalmasıdır. Osmanlı Döneminde Batılı devletlerin Osmanlı toprakları üzerindeki kültür mirasına yönelik yağma ve kaçakçılık faaliyetleri de böyle bir yetersizliğin sonucudur. Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıldan başlayarak kültür mirasına zarar verilmesinin önlenmesi, kaçakçılığın engellenmesi, arkeolojik kazıların denetlenmesi gibi konularla ilgili çeşitli yasal düzenlemeler yapılmış olsa dahi bu yasal düzenlemelerin uygulamaya geçirilebilmesi için yurdun her köşesinde yaygın ve etkin bir müze örgütlenmesine ihtiyaç duyulmaktaydı. Osmanlı Dönemi'nde müze örgütlenmesi geliştirilmeye çalışılmışsa da imparatorluğun çöküş süreci içerisinde sınırlı sayıda müze açılabilmiştir. Özellikle Batılı devletlerin müzeleri, Osmanlı toprakları üzerindeki kendi faaliyetlerine sınırlama getirdiği için mevzuatın ve müze örgütlenmesinin gelişmesine şiddetle karşı çıkmışlar, çeşitli politik kanallarla Osmanlı hükümeti üzerinde baskı kurarak arkeolojik eserleri kendi ülkelerine taşımak için uğraşmışlar ve zaman zaman başarılı olmuşlardır.⁴⁰

³⁹ Enver Behnan Şapolyo, 1936 yılı itibarıyla 25 müzenin mevcut olduğundan bahsetmektedir. Bunların sekizi İstanbul'da bulunmakta olup arkeolojik eserlerle doğrudan ilişkisi olmayan Askeri Müze, Bahriye Müzesi ve İtfaiye Müzesi de bu sayıya dâhildir (Bk. Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1936). Aykut Çınaroğlu ve Duygu Çelik, 1935 yılı itibarıyla bizzat Atatürk tarafından kurulmuş 25 müze bulunduğunu belirtmektedir (Aykut Çınaroğlu, Duygu Çelik, *Atatürk ve Alacaböyük*, Ekici Form Ofset, Ankara, 2010. s. 53). Osmanlı döneminde açılmış olan Müze-i Hümayun ile Konya Sivas ve Bursa'daki şubeleri de bu sayıya dâhil edildiğinde, Andıç'ın yayınlandığı yıl itibarıyla tüm Türkiye'de 30 civarında müze bulunduğu düşünülebilir.

⁴⁰ Batılı arkeologların Osmanlı toprakları üzerindeki kültür mirasına bakışı ideolojik temelli bir sömürü yaklaşımını içermekteydi. Batılı arkeologlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun İslâm öncesi dönemlere ait eserlerle kültürel bağı bulunmadığını, bunları saklamak için uygun imkânlara sahip

Millî Mücadele sonrasında ise bu durum hızla değişmeye başlamıştır. Cumhuriyet hükûmetlerinin ilk yıllardan itibaren müze örgütlenmesinin gelişimine özel bir önem verdikleri görülmektedir. Bu süreçte müze sayıları ve müzecilikle ilgili kadrolar arttırılmaya çalışılmış, müze bulunmayan yerlerde müze depoları oluşturularak arkeolojik mirasın belirli ve kontrollü yerlerde toplanması istenmiştir. Müze örgütlenmesinin yaygınlaştırılması için bazı yaratıcı çözümlerin uygulanması da oldukça dikkat çekicidir. Müzelerin ve müze depolarının birçoğu onarılan tarihi yapıların içinde oluşturulmakta, böylece hem mimari mirasın hem de arkeolojik ve etnografik açıdan öneme sahip eserlerin korunması sağlanmaktadır.⁴¹ Bununla birlikte mekân ve örgütlenme sorunlarını çözmeye yönelik başka adımların da atıldığı görülmektedir. Halkevlerinin müze kurmaları ve Âdî'ye bahsedilen okulların kendi müzelerini oluşturmaları, bu kapsamda değerlendirilebilecek önemli adımlardır.⁴² Âdî'nin hazırlandığı yılların özellikle taşınmaz kültür mirası ile ilgili en önemli sorunlarından biri de envanter yoksunluğudur. Hangi bölgede hangi devirlere ait kaç adet eser bulunduğunun net olarak bilinmediği bu yıllarda bu bilginin sağlanmasına yönelik her türlü çaba kıymetlidir. Halkevlerinin bu yönde faaliyetleri olmasının yanı sıra, okulların da envanter çalışmalarına katılımının teşvik edilmesi ve kültür mirası hakkında okullar arasında bilgi paylaşımının sağlanmaya çalışılması dikkat çekicidir.

olmadığını ve hatta bunları batılı devletlere satması gerektiğini iddia ediyorlardı. (Bk. Zeynep Çelik, *Âsâr-ı Atika, Osmanlı İmparatorluğu'nda Arkeoloji Siyaseti*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 63-65). Osmanlı Devleti'nin 1869, 1874, 1884 ve 1906 yıllarında çıkardığı Âsâr-ı Atika Nizamnamelerinde (Eski Eserler Yönetmeliği), giderek genişletilen bir kapsam ve içerikle, yabancı devletlerin Osmanlı topraklarında yapacakları kazılar için izin alma mecburiyeti getiriliyor, yurt dışına eski eser çıkarılması yasaklanıyordu. Yasal mevzuatın en zayıf noktası en yetkili merci olan padişahın izniydi. Bu durum özellikle 1884 tarihli Âsâr-ı Atika Nizamnamesinden sonra Bab-ı Âlî'yi Osmanlı Topraklarında kazı yapan batılı arkeologların kendi hükümetleri kanalıyla oluşturdukları siyasal baskıların hedefi haline getirmişti; bk. Hüseyin Karaduman, *Türkiye'de Eski Eser Kaçaklığı*, Mert Basın Yayın San. Tic. Ltd., Ankara, 2008, s. 26.

⁴¹ Ankara'da Mahmutpaşa Bedesteni ve yanındaki Kurşunlu Han'ın onarıp müze olarak değerlendirilmesi (1933), Konya'da İnceminareli Medrese ve Mevlâna Türbesi çevresindeki yapıların müze haline getirilmesi, Edirne'de Selimiye Camii yakınındaki medresenin onanılarak Edirne Müzesi'nin bu binada açılması (1923) gibi pek çok örnek mevcuttur; bk. 1943 – 1944 Yılları Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü'nün Genel Durumu (1945) Maarif Matbaası, Ankara, s.5.

⁴² CHP'ye bağlı bir eğitim yapılanması olarak 1932-1951 yılları arasında faaliyet gösteren Halkevleri'ndeki faaliyet kolları kapsamında kültür mirasının korunmasına ve kültür mirası bilincinin geliştirilmesine yönelik olarak çalışmaların içinde her Halkevi şubesinin kendi müzesini oluşturması da istenmiştir. Bu çalışmaların önemi ve izlenecek yöntem ile ilgili olarak 1947 yılında arkeolog Remzi Oğuz Anık'ın müellifi olduğu bir kitap yayınlanmıştır; bk. Remzi Oğuz Anık *Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu*, Ulus Basımevi, Ankara, 1947.

Andıcın 23. maddesindeki okulların halka açık konferanslar vermesi isteği, ilginç bir biçimde, Andıç'ın ortaya çıktığı yıllarda Halkevlerinin hemen her konuda düzenlediği ve hatta bir kısmını basılı yayına dönüştürdüğü halka açık konferansları akla getirmektedir. Daha önce Türk Ocakları tarafından da takip edilmiş olan bu usulün, 1930'lu yılların halkın önemli bir kısmının okuma yazma bilmediği, kitle iletişim araçlarının teknik ve ekonomik nedenlerle henüz yaygın biçimde kullanılmadığı sınırlı iletişim ortamında halkı eğitmek ve bilinçlendirmek için önemli bir yöntem olarak izlendiği görülmektedir.

Konuya eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşıldığında Andıç'ın uygulama sürecinde bazı sorunların oluşacağını tahmin etmek güç değildir. Tarih öğretmenlerinin kültür mirasını ders malzemesi olarak kullanabilmek için görev yaptıkları yerdeki kültür mirası örnekleri hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Bazı yörelerin tarihine dair yayınlanmış eserler mevcut olsa da öğretmenlerin faydalanabilecekleri literatürün dönem koşulları itibarıyla yeterliliği ve erişilebilirliği tartışmalıdır. Öğretmenlerle öğrencilerin taşınmaz kültür mirasına ya da müzelere ulaşmaları ise Andıç'ın hazırlandığı yıllar itibarıyla finansal ve lojistik açıdan bir başka muhtemel sorundur. Öğretmenlerin Halkevleri'nden yardım alabilmeleri mümkün olsa dahi Halkevleri'nin bölgedeki mevcudiyeti ve imkânları yardım sağlayabilme hususunda acaba ne derece yeterlidir? Tüm potansiyel sorunlarına rağmen, Andıç'ta sunulan programın kısmen dahi uygulanabilmiş olmasının gençlerde kültür mirası bilincinin oluşumu için faydaları yadsınamaz.

Sonuç

Cumhuriyet'in kuruluş ve gelişim yıllarında günümüzdeki uygulamadan farklı olarak, kültür ve kültür mirasının korunması ile ilgili konular, eğitim ve kültür işleri kapsamında birlikte ele alınmış ve bu konularla ilgili faaliyetler Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmüştür. Bu dönemde, toplumun kültür mirasının korunması konusunda bilinçlenmesi, toplumun her kesimine yönelik eğitim süreçleri kapsamında ele alınmıştır. Bu bilinçlenme süreçlerinin okullardaki yansması özellikle tarih derslerinde kültür mirasının ders malzemesi olarak kullanılması şeklinde tezahür etmiştir. *Antikiteler ve Tarihi Eserlerden Derslerde Nasıl Faydalanılacağına İlişkin Andıç*, bu kullanımın yordamını belirlerken döneminin koruma yaklaşımları hakkında da bilgi veren önemli bir belgedir. Başta tarih öğretmenleri olmak üzere tüm derslerin öğretmenlerine hitaben hazırlandığı anlaşılan bu belgede, ezberci tarih yaklaşımının yerine analiz ve senteze yer veren, kültür mirasının derslerde kullanımı yoluyla gerçek mekân ve nesnelerle ilişki kuran bir eğitim yaklaşımı önerilmektedir. Bu kapsamda teorik eğitimin ötesinde tüm okulların bünyelerinde birer müze kurması gibi uygulamaların yapılması da öngörülmektedir. Eğitim ve kültür mirası ilişkisinin

neden-sonuç ilişkileri içerisinde basit ve anlaşılır bir dille kurulduğu Andıç'ta, "Kültür mirası ne işe yarar? Kültür mirasının barındırdığı değerler nelerdir?" gibi sorulara da eğitim bağlamında cevap verildiği görülmektedir.

Antikiteiler ve Tarihi Eserlerden Derslerde Nasıl Faydalanılacağına İlişkin Andıç, kültür mirasının korunmasını, sadece devlete ait bir görev olarak görmeyip, halka indirmeyi benimseyen ileri görüşlü bir yaklaşımın ürünüdür. Kültür mirasını tür ve kategori gözetmeksizin eğitim süreci ile bütünleştirerek günlük yaşama taşımayı amaçlamaktadır ki günümüzde bu yaklaşımın doğruluğu ve geçerliliği daha iyi anlaşılmaktadır. Andıç, 1930'lu yıllardan günümüze değişen koşullar, eğitimde ortaya çıkan yeni yaklaşımlar ve anlayışlar ile gelişen teknolojinin sağladığı olanaklar nedeniyle eski önemini kaybetmiş olsa da içerdiği öneriler ve uyarılarla gençlerde kültür mirası bilincinin nasıl sağlanacağı konusunda halen rehber olarak kabul edilebilecek örnek bir yaklaşımı tarif etmektedir. Andıç, sadece yordam tariflemenin ötesinde yazıldığı yıllar itibarıyla ülke yönetiminde, kültür mirası ve koruma konularında halkı bilinçlendirmeye yönelik günümüze kıyasla daha istekli bir tutum ve yaklaşımın mevcut olduğunu gösteren önemli bir belge niteliğini haizdir.

Kaynaklar

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

- (1909) *Antiquité Petit Larousse Illustré*, Librairie Larousse, Paris, s. 46.
- (1930) *Türk Tarihinin Anabatlari*, Devlet Matbaası, İstanbul.
- (1935) *Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu*, Devlet Basımevi, İstanbul.
- (1938) *1935 Genel Nüfus Sayımı Harita ve Grafik Albümü*, Devlet Basımevi, İstanbul.
- (1945) *1943 – 1944 Yılları Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü'nün Genel Durumu* Maarif Matbaası, Ankara.
- (1982) *Anayasa 1982*, Serhat Basın ve Yayın, İstanbul.
- ADIGÜZEL Ömer (2008) Bir Öğrenme Ortamı Olarak Müzeler, Müze Pedagojisi ve Satı Bey'in Okul Müzesi Deneyimi, *Geçmişten Geleceğe Türkiye'de Müzecilik II, Eğitim İşletmecilik ve Turizm Sempozyumu, 21-23 Mayıs 2008 Ankara, Bildiriler*, VEKAM Yayınları, Ankara, s. 93-102.
- AKŞİN Sina (2023) *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- ALTUNER Huriye (2007) Türkiye’de Sanat Tarihi ve Cumhuriyet’ten Günümüze Sanat Tarihi Eğitimi, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, s. 79-90.
- ARIK Remzi Oğuz (1947) *Halkınlarında Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu*, Ulus Basımevi, Ankara.
- ASATEKİN Gül (2004) *Kültür ve Doğa Varlıklarımız, Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- AYAS Nevzad (1948) *Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi, Kuruluşlar ve Tarihçeler*, Millî Eğitim Basımevi, Ankara.
- BUZPINAR Şit Tufan (2009) Sâtı el’Husrî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:36, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, s. 176-178.
- CAN Nurettin (1948) *Eski Eserler ve Müzelerle İlgili Kanun Nizamname ve Emirler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- ÇAKMAK Biray (2009) Osmanlı Taşrasında Âsâr-ı Atika Bilincinin Gelişimi: Gediz Kazasında Bulunan Eski Eserler, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:15, Sayı:30, s.169-188.
- ÇAL Halit (2009) Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Müzeler, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt:7, sayı:14, s:315-333.
- (1997) Osmanlı Devleti’nde Âsâr-ı Atika Nizamnameleri, *Vakıflar Dergisi*, Cilt: XXVI, s391-400.
- (1990) Eski Eserlerimizin İdari Yapısı Hakkında Bir Teklif, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:9, Aralık 1990, s.2-8.
- (1990) Türkiye’de Cumhuriyet Devri Taşınmaz Eski Eser Tahribatı ve Sebepleri, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: XXXIV, Sayı: 1-2, s. 353-380.
- ÇAPA Mesut (2002) Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tarih Eğitimi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 29-30, Mayıs- Kasım, s. 39-55.
- ÇELİK Zeynep (2016) *Âsâr-ı Atika, Osmanlı İmparatorluğu’nda Arkeoloji Siyaseti*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÇINAROĞLU Aykut - ÇELİK Duygu (2010) *Atatürk ve Alacaböyük*, Ekici Form Ofset, Ankara.
- ELDEM Ethem (2010) Âsâr-ı Atika Nizamnamesi, *Osman Hamdi Bey Sözlüğü*, T.C. Kültür Bakanlığı, İstanbul, s.53-63.

Gaazi'nin Ordusu (2011) Yay. haz. Yalın İstenç Kökütürk, 1. Basım, Deniz Ofset, İstanbul.

İĞDEMİR Uluğ (1991) *Yılların İçinden*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

İlk Mekteplerin Müfiredat Programı (1927) Devlet Matbaası.

KARADUMAN Hüseyin (2008) *Türkiye’de Eski Eser Kaçakçılığı*, Mert Basım Yayın, Ankara.

KARAKAŞ Sekine, RUKANCI Fatih, ANAMERİÇ Hakan (2009) *andıç, Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğü*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

MADRAN Emre (1997) Cumhuriyet’in İlk Otuz Yılında (1920-1950) Koruma Alanının Örgütlenmesi – II, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Sayı: 17:1-2, s. 75-97.

MUŞMAL Hüseyin (2009) *Osmanlı Devleti’nin Eski Eser Politikası, Konya Vilâyeti Örneği (1876-1914)*, Kömen Yayınları, Konya.

MADRAN Emre (2002) *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler:1800-1950*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara.

MUMCU Ahmet (1971) Eski Eserler Hukuku ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 28, Sayı 1, s.41-76.

Mustafa Sami Efendi (1996) *Avrupa Risalesi*, haz. Remzi Demir, Gündoğan Yayınları, Ankara.

ÖNDER Mehmet (1989) *Atatürk Konya’da*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

ÖNGE Mustafa (2021) Halkevleri’nin Kültür Mirasımızın Korunmasına Yönelik Faaliyetleri, *Topluma Adanmış Bir Yaşam, Ömür Bakırer Armağanı*, Ed. A.U. PEKER - N. Ş. GÜÇHAN, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, s. 317 – 326.

----- (2020) Türkiye’de Mimari Mirasın Korunmasında Proje Sürecine İlkel Bazda Bir Yaklaşım Denemesi, *GRID- Architecture Planning and Design Journal*, Cilt 3, Sayı 1, s. 28-50.

----- (2018) Kültür Mirasını Tanımlamak için Türkiye’de Kullanılan İlk Özgün Terim: Âsâr-ı Atika, *Avrasya Terim Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 8-14.

- (2007) Caravanserais as Symbols of Power in Seljuk Anatolia”, *Power and Culture, Identity, Ideology, Representation*, Ed. Jonathan OSMOND - Austma CIMDINA, Pisa University Press, Pisa, s. 49-69.
- ÖZDOĞAN Mehmet (2011) Türkiye Cumhuriyeti’nin Düşünsel Temellerinin Oluşum Sürecinde Arkeolojinin Yeri, *Arkeolojik Kazılar Bilimsel Çalışma mı? Toprak Hafriyatı mı?*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s. 113-235.
- Sapancalı Hüsnü Bey (1928) *Aksaray Vilâyeti Tarihçesi ile Âsar-ı Atıkasına Dair Malumat Mücmele*, Aksaray Vilâyet Matbaası, Aksaray.
- SEYİTDANLIOĞLU Mehmet (1996) Sadık Rıfat Paşa ve Avrupa’nın Ahvaline Dair Risalesi, *Liberal Düşünce*, Sayı 3, s. 115-124.
- ŞAHİN Muhammet-TOKDEMİR M. Ahmet (2011) II. Meşrutiyet Dönemi’nde Eğitimde Yaşanan Gelişmeler, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Güz 2011, Cilt 9, Sayı 4, s.851-876.
- ŞAPOLYO Enver Behnan (1936) *Müzeler Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- SHAW Wendy M. K. (2004) *Osmanlı Müzeciliği*, Çev. E. SOĞANCILAR, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TEKELİ İlhan - İLKİN Selim (1997) *Mimar Kemalettin’in Yazdıkları*, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara.
- TEKELİ İlhan (1985) Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Eğitim Sistemindeki Değişmeler, *Tanzimattan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 2, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 456-478.
- THURLEY Simon (2005) Into the future. Ourstrategy for 2005-2010, *Conservation Bulletin*, Volume 49, No 49, s. 26-27.
- YEŞİLBURSA Cemil Cahit (2008) Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihi Yerlerin Kullanımı, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı 23, Bahar, s. 209-222.

Ekler*Antikiteler ve Tarihi Eserlerden Derslerde Nasıl İstifade Edileceği Hakkında Andı⁴³*

1- İlk medeniyeti kurmuş ve medeniyetin ilerlemesine önderlik etmiş olan Türk ulusunun toprakları; bu medeniyetlere pek parlak şabitlik eden tarihi anıtları, antikiteleri ve eserlerle doludur.

Yurdumuzda bulunan bütün tarih eserleri, Türk ırkının yapıcılığının ve kültürünün belgeleridir.

Yurdumuzdaki eserler Eti, Firikya, Lidya, Roma, Bizans, Selçuk, Osmanlı ne ad verilmiş olursa olsun, onların bepsi Türk eserleridir. Bu adlar olsa olsa türlü devirlerin ayırt edilmesine yarayabilir.

Bu eski ve yeni devirlerdeki ata belgelerini tanımak, korumak bu topraklar üstünde yaşayan Türkün önemli ödevidir.

2- Atatürk'ün yüksek önderliği altında "Türk Tarih Kurumu" nun Türk tarihini en değerli ve en ilmi belgelere dayanarak incelemekte ve Türk tarihinin derinliğini, eskiliğini ve parlaklığını bütün acuna karşı isbata çalışmakta olduğu bir sırada her Türk için, bu kuruma ve ulusal tarih tezine yararlı olduğuna inandığı belgeleri, eserleri meydana çıkarması, harap olmaktan, bozulmaktan, yabancı ellere geçmekten koruması ulusal bir ödevdir. Okullarımız ve kültür kurullarımız yurdumuzun bütün kurumlarına bu ulusal ödevi yapmak hususunda örnek olmalıdır.

3- Memleketimizdeki tarihî eserleri ve antikiteleri korumak için en verimli yol, ulusun bütün fertlerini küçük yaştan beri tarihî eserlere karşı ilgilendirmek ve bunun ulusal bir borç ve bir ödev olduğunu kendilerine her fırsatta anlatmak ve oydamaktır (telkin etmektir). Onun için her okul, kendi talebesini bu ilgiyi, bu duyguyu en temelli ve en kuvvetli bir şekilde almış olarak yetiştirmeyi iş edinmelidir.

Okullarımızın bilhassa tarih, yurt bilgisi, sosyoloji, coğrafya, askerlik ve sanat dersleri öğretmenleri bu ulusal işin önemliğini hiçbir zaman göz önünden ayırmamalıdır.

4- Tarih derslerini okuturken öğretmenlerin rastladıkları en büyük güçlük bundan çok zaman önce geçmiş olan şeyleri talebenin gözünün önünde canlandırmaktır. İşte tarihi anıtlar, antikiteler ve eserler, binlerce yıl önce geçmiş olan şeyleri talebenin gözünün önünde canlandırmak ve onların muhayyilesini (hayal gücünü) geniş bir ölçüde geliştirmek için elimizde en önemli birer araçtır.

Eski bir kale, bir sur, bir pusat, bir kap, bir heykel, bir tapınak, bir yazı, bir yazıt, bir sikeke, bir madalya, bir vakfiye, bir minyatür, bir resim, bir kumaş parçası eski âdetleri, eski inançları, eski giyimleri, eski savaşları, eski zevki, basılı eski yaşayış kitaplarında yazılı sayfalar dolusu yazıdan daha iyi canlandırır ve aydınlatır. Onun için her öğretmen kendi dersi ile ilgili meselelerin eski çağlardaki durumunu talebesine anlatmak istedikçe ilk önce

⁴³ Metindeki yazım yanlışları düzeltilmemiş, özgün ifadeler korunmuştur. Sadece günümüzde kullanılmayan bazı ifadelerin güncel karşılıkları özgün metinde parantez içinde verilmiştir.

bulunduğu şehirdeki anıtlarla eserlere başvurulmalı, eğer o mesele ile ilgili eserler orada yoksa başka yerlerdeki anıtlarla eserlerin fotoğraflarından, resimlerinden, plânlarından veya modellerinden istifade etmelidir.

5- Tarih derslerinde tarihi ve başka derslerde tarih ile ilgili şeyleri talebenin gözünü önünde canlandırmanın en doğru ve en kestirme yolu öğretmenin, tarihi eserlerle talebesini doğrudan doğruya değette bulundurmasıdır (temas ettirmesidir). Tarihî anıtlarla eserler, tarihin en canlı belgeleri olduğu için talebe onlarla değette bulununca tarihi daha iyi anlar, daha iyi kavrar. Tarihi vakalar talebenin nazarında artık birer söz yığını halinden çıkarak canlı birer konu olurlar.

6- Talebe tarih derslerinde gördükleri bilgileri, antikiteler, anıtlarla belgelere bağlamak imkânını elde edince o bilgileri kolaylıkla unutmazlar, tarih dersleri temelli olarak zihinlerinde iz bırakır.

7- Öğretmenin en önemli ödevi talebesine yalnız ders vermek değil, gösterdiği derslere karşı onlarda devamlı bir ilgi uyandırmaktır. Öyle ki talebe dersin konuları ile yalnız derste değil dışarıda da hatta okulu bitirdikten sonra da o konulara karşı sıkı bir ilgi ile bağlansın ve öğrendiklerini gittikçe genişletmek, daha çok derinleştirmek için büyük bir istek duysun. Talebenin tarihî eserlerle doğrudan doğruya değette bulunması talebeyi tarihî vak'aları öğrenmek, geçmişi daha çok araştırmak, daha derin bir surette kavramak yolunda kendilerini şevklendirir. Talebe, şurada burada gördükleri, fakat ne olduklarına kimin tarafından ne için yapıldığına o vakte kadar dikkat etmedikleri bir takım eserleri öğretmenin kılavuzluğu ile görüp inceledikçe, manalarını daha derinden anladıkça etrafındaki şeylere daha çok dikkat etmeğe, herşeyin manasını daha iyi kavramağa başlarlar. Bu antikitelerle eserlerin manalarını ve önemlerini anladıkça onları korumak, onları bozulmaktan ve yabancı ellere geçmekten kurtarmak isteği de gittikçe kuvvetlenir.

8- Talebe en eski çağlardan beri insanların yaşayışlarında kullandıkları şeyleri gözle göre göre, onları doğrudan incelemeğe imkân bula bula eski çağlardan beri insanların gittikçe her şeyde ve her alanda nasıl ilerlemiş olduklarını daha iyi anlarlar. Artık onların gözünde medeniyet, ilerleyiş, yükseliş, devrim fikirleri mücerret (tek başına) birer sözden ibaret değil, canlı araçlara dayanan birer kavram olur.

9- Öğretmen eski çağlarda Türkler tarafından yapılan bir çok eserleri, birçok medeni araçları talebesine gösterdikçe o çağlarda acunun (dünyanın) başka yerlerinde başka ulusların vahşî bir halde yaşadıklarına, sonra Türk medenî eserlerinin başka uluslara nasıl örnek olduğuna dikkat ettirmeli, böylece Türk acununun medeniyet alanında başka uluslara nasıl örnek ve önder olduğunu canlı olarak göstermeğe ve isbat etmeğe çalışmalıdır.

10- Tarihî eserlerle talebenin sıkı bir surette ilgilenmesi ve onları kavrayışlı bir gözle incelemeğe çabalaması gençlerde yurt duygusunu artıracak bir etkedir. Talebe tarihin en eski çağlarından beri Türk ulusu tarafından yapılan ve herbiri medeniyet tarihinde ün almış olan eserlerin kendi ulusunun eliyle medeniyet acununa armağan edildiğini gördükçe hem Türklüğün önemli onurunu daha derinden kavrayarak baklı bir kıvanç duymaya başlar, hem de binlerce yıldan beri atalarının alın teriyle kazanılmış ve tarihin en yüksek eserlerile

bezenmiş olan yurdunu daha çok sever, medeniyetin beşiği ve tarihin en ünlü toprağı olan bu atalar andacı sevgili yurt için daha çok özveride bulunmağı borç bilir.

11- Talebe, tarihin her çağında adam eliyle yapılmış eserlerin nasıl yüzlerce, hatta binlerce yıl sonra o adamların bir ferdi oldukları ulusun adını andırmağı yaradığını ve başka uluslara üstünlüğünü gösterdiğini gördükçe kendileri de uluslarının ünü ve onuru için değerli ve yüksek eserler yapmağı bir şevk ve istek duymağı başlarlar. Öğretmenler, bundan binlerce yıl önce yaptıkları halde bugün önlerinde hayranlık duyduğumuz eserleri yapan adamların adları bilinmese bile bu eserlerin mensup oldukları ulusa maledildiğine dikkat ettirerek talebeye hem yurtseverlik, hem özgeçenlik dersi verebilirler.

12- Talebenin eski tarihi eserlerle ilgilenmesi için önce yakın tarihlere ait tarihî anıtlar ve eserlerle değette bulunup onlarla ilgilenmesi gerekir. Onun için öğretmenlerin, talebeye ilk önce Kurtuluş Savaşının ve Türk Devriminin türlü evreleriyle ve Cumhuriyet devrinde başarılmış büyük ve değerli işlerle ilgili tarihî belgeleri, yerleri ve anıtları göstererek kendilerini aydınlatmaları çok faydelidir. Atatürkün, okulun bulunduğu şehirde dikilmiş bir heykeli veya büstü veya başka şehirdeki heykellerinin fotoğrafları, Atatürkün Kurtuluş Savaşında veya Türk Devriminin herhangi bir devresinde başardıkları bir işe veya hayatlarının herhangi bir devresine ait alınmış resimleri, memleketimizde demir yolları ve bayındırlık, tüze, süel, ekonomi, kültür, tarım,... gibi işler için imparatorluk ve Cumhuriyet devirleri arasında karşılaştırma yapmağı imkân verecek belgeler, resimler ve grafikler ve “Türk Tarih Kurumu”na yazılıp Bakanlığımızca bastırılan Tarih kitaplarına konulmuş olan resimlere, grafiklere ve tarihi belgelere benzer eserler okullarımızda tarih, coğrafya, yurtbilgisi veya sosyoloji öğretmenlerinin elinde talebelerine Türk tarihinin son devirlerini canlandırmak ve aydınlatmak için çok değerli birer araç olur. Öğretmen, Türk Tarihinin bu yeni devirlerini canlandıracak ve kavratacak belgelere ve anıtlara talebenin dikkatini çektikçe talebede daha eski belgeleri ve anıtları görmek ve incelemek için bir merak ve istek uyandırmış olur. Onun için her öğretmen derslerinde tarihî eserleri talebeye incelemek için eline geçecek en küçük bir fırsatı bile kaçırmamayı iş edinmelidir.

13- Unutmamalıdır ki, tarihi belgeler ve anıtlar ne kadar önemli olursa olsunlar bunları canlandıracak, bunlara dil verecek, bunların önemliliğini talebeye anlatacak ve kavratacak gene öğretmendir. Öğretmen, talebesini müzelerdeki eserlerin veya dışarıdaki anıtların ve antikiteilerin karşısına gördükçe veya bu anıtların resimlerini talebesine gösterdikçe bu eserlerin asıl dikkat edilecek noktalarına talebenin dikkatini çekmeli, yerine göre bazı noktalar hakkında ızabat vermeli, bazı noktaları da talebeye buldurmalıdır. Talebe bu gibi anıtlarla değette bulundukça, bunlar hakkındaki bilgileri arttıkça bir müddet sonra karşısında bulundukları anıtların dikkate değer noktalarını kendi kendilerine de bulmağı başlarlar. Öğretmen, o zaman anıtların bir çok noktalarını kendisi söylemeden talebeye buldurmağı çalışmalıdır.

Öğretmenin talebesini karşısına götürdüğü bir bas-reliefteki kişilerin baş teşekkülleri, yüzleri vücutları, saç tuvaletleri, giyinişleri, ayakkabıları, süsleri, savaş araçları ve gene bas-reliefin gösterdiği savaş, tapınış, av, iş, şölen veya başka bir tören sahnesi, eşya resimleri, taşıma araçları ve yazılar, öte taraftan anıtların ve antikiteilerin etrafındaki süsler,

sütunların ve sütun başlıklarının şekilleri, süsleri ve renkleri, anıtların yapıldığı taşların veya başka maddelerin nev'i, mozaiklerin, çinilerin, minyatürlerin, ciltlerin, kumaşların ve halıların yapılışı, renkleri, gene eski antikiteler arasındaki kap kacakların ve başka eşyanın biçimleri, yapıldıkları maddeler, üzerindeki resimler, çizgiler ve süslerle bu şeylerin yapıldığı çağlar ayrı ayrı birer inceleme konusudur.

Talebenin sınıfları yükseldikçe artık karşısında bulundukları veya resmini gördükleri anıtların hangi çağa ait olduğunu yavaş yavaş sezmeğe ve bulmağa, bir Eti eserini bir Mısır eserinden, bir Selçuk yapısını bir Bizans veya Osmanlı devri yapısından, bir Hiyeroglifi bir Eti veya çivi yazısından ayırt etmeğe başlarlar.

14- Öğretmen, talebenin karşısında bulundukları anıtlarla eserleri yalnız teknik ve tarih bakımından anlatmakla kalmamalı, bu eserlerin güzelliğine de talebesinin dikkatini çekerek onların estetik zevkini yükseltmeğe çalışmalıdır.

15- Öğretmen bir derste veya bir gezintide gereğinden fazla antikitelerle eserleri birden göstermeğe kalkarsa talebenin aldıkları bilgileri birbirine karıştırarak bir takım yanlış sonuçlar elde etmeleri mümkündür. Onun için bir derste veya bir gezintide bir konu hakkında talebeye ancak hazmedecekleri veya kavrayabilecekleri eserleri göstermeli, başka eserlerin gösterilmesini başka bir zamana bırakmalıdır.

16- Öğretmen antikiteler, anıtlar ve tarihi eserleri talebesine gösterirken karşısında bulunduğu sınıfın fikrî düzeyini ve tarih bilgilerinin derecesini gözönünde tutmalı, tarihi eserlerin, talebenin fikrî düzeyinden ve tarih bilgilerinden yüksek noktaları hakkında izahat vermekten sakınmalıdır.

17- Tarihî eserlerle antikiteler ve anıtların incelenmesi okullarda birçok derslerde talebeye birer ödev konusu olabilir:

a) Talebeye anıtlarla eserler hakkında yaptıkları incelemelerin sonucu birer yazım konusu olarak verilebilir.

b) Talebeye bu eserlerin resimleri ve kâğıttan, mukavvadan, tahtadan, çamurdan ve daha başka maddelerden modelleri yaptırılabilir.

c) Eski eserlerin üzerindeki çizgiler ve süsler, kız ve erkek talebe tarafından san'at derslerinde motif olarak alınabilir.

d) Bu eserler hakkında yazılmış kitaplar ve dergilerde ve gazetelerde çıkmış yazılar talebeye verilerek incelenir.

e) Eski antikiteler ve eserler hakkında talebeye yaptırılan incelemelerin sonucu talebe tarafından arkadaşlarına birer konferans konusu olarak alınabilir.

f) Eserleri yapanlar arasından kim olduğu belli olanların hayatları hakkında yazılmış kitaplar talebeye verilerek bu adamların hayatı kendilerine incelenir.

18- İmparatorluk çağında meydana getirilen işler ve eserlerle Cumhuriyet devrinde başarılan işler ve eserlerin karşılaştırılması Türk Devriminin manasını ve genişliğini talebeye daha iyi kavratmak için gerekli bir yoldur. Atatürk'ün diyetleri (demeçleri), tarihin dördüncü cildi, Üniversitede verilen devrim dersleri, Cumhuriyet Halk Partisi programı Türk Devrimi konusunu geniş bir çerçeve içinde incelemek için en önemli kaynaklardır.

19- Okulların yapacakları kısa ve uzun yolculuklarla gezintilerde tarihî yıkıları talebeye göstermek fırsatı kaçırılmamalıdır. Bu gezintilerle göretlerde talebeye yurdumuzda yapılan tarihî kazıların önemi, başlıca nerelerde kazılar yapılmış olduğu, bunlardan ne sonuçlar alındığı, bugünkü kazıların ilmî yollarda yapılmasına nasıl dikkat olunduğu, bazı höyüklerde yapılan kazılarda bazan onbeş, yirmi ve daha fazla medeniyet eserlerinin nasıl tabaka tabaka meydana çıkarıldığı anlatılmalıdır.

20- Öğretmenler, talebelerini bulundukları şehirlerin müzelerinden mümkün olduğu derece çok istifade ettirmeye çalışmalıdırlar. Yalnız müze göretlerinin talebenin istifadesine yarayacak bir yolda yapılmasına dikkat edilmelidir. Bir sınıf talebesine müzede bulunan eserleri bir gezimde göstermekle talebeye müphem bir fikirden başka birşey kazandırılmaz, öğretmen, müzeyi önce kendi görenek ve eserlerin her birini ayrıca inceleyerek bir fikir edinmeli ve hangi eserlerin hangi sınıfta ne zaman kaç görette gösterilmesi uygun olacağını önceden saptamalıdır. Öğretmen bir sınıf talebesini müzeye götürürken o göret günü hangi eserleri talebeye göstereceğini önceden saptamış olmalı ve müzede o günü yalnız o eserleri inceletmelidir.

21- Her okulun tarih öğretmeni o yıl içinde talebesini bulduğu şehrin hangi müzesine ve hangi antikiteyi ve eserleri göstermeye götüreceğini her sınıf için ayrı birer çizelge olmak üzere saptayarak iki kopyasını her ders yılı başında okul direktörüne verecektir. Direktör bu çizelgenin bir kopyasını Bakanlığa gönderecektir. İspekterler, (müfettişler) okulların teftişi sırasında tarih öğretmenlerinin hangi sınıf talebesini bu çizelgede yazılı hangi müzelere ve yerlere götürdüklerini saptayarak raporlarına yazacaklardır.

22- Her okulda Türk tarihine ve Türk Devrimine ait belge ve eserlerden birer müze yapılacaktır. Öğretmenlerin, talebenin, okulun eski mezunlarının, okulun dostlarının ellerine geçerek okul yönetimine armağan edecekleri veya okul yönetiminin şuradan buradan elde edebileceği belge ve eserler, müzeye konacaktır. Öte taraftan Türk Tarihi ve Türk Devrimi ile ilgili anıların, antikiteyi, eserlerin ve belgelerin fotoğrafları, resimleri, kartları, modelleri, örnekleri de okul yönetimince elde edildikçe müzeye yerleştirilecektir. Her okul yönetiminin bulunduğu şehir ile yakınında bulunan anıların, antikiteyi ve eserlerin elde edecekleri kartlarını karşılıklı olarak başka şehirlerdeki okul yönetimleri ile değiş yapmaları çok faydalı olur. Okul direktörünün her ders yılı içinde okulun tarihî müzesine toplanmış olan eserlerin bir çizelgesini her ders yılı sonunda Bakanlığa göndermesi gerekir.

23- Okullar tarihî Türk eserleriyle yalnız okuldaki talebeyi değil bütün halkı ilgilendirmelidir. Onun için Türk Tarihi ile ilgili eserler hakkında sık sık halka konferanslar verilmesi gerekir.

24- Okulda kurulacak tarihî eserler müzesine konulabilecek eserleri bulmağa ve okula armağan etmeğe talebeyi teşvik için aşağıda yazıldığı gibi bir bildiri (duyuru) yazılarak okulda talebenin göreceği bir yere asılacaktır. Müzeye girecek eserleri gösterir aşağıdaki çizelgenin bir kopyası da ayrıca asılacaktır.

BİLDİRİK

Öz yurdumuzu Anadolu-Trakya, atalarımızın tarih belgelerile doludur. Bunların şimdiye kadar bulunan en değerlileri müzelerimizde saklıdır. Onları oralarda görürsünüz.

Ancak bu belgeleri siz de her zaman her yerde bulabilirsiniz. Okulumuzdaki (...bu cam dolaplar...) sizlerin bulup getireceğiniz eşyalarla dolacaktır. Buna bepinizin dikkatle çalışmasını isterim.

ÇİZELGE

- 1- Tarihî resimler (eski ve yeni):
 - a) Yurt içinde ve dışında;
 - b) Abidelerin bugünkü ve diinkü hallerine ait bulunabilen resimleri;
 - c) Yurt müzelerinde ve başka yerlerdeki müzelerde bulunan eşyaların resimleri;
 - d) Tarihî şahısların resimleri (eski ve yeni).
- 2- El yazması eski kitaplar.
- 3- Minyatürler, elle yapılmış renkli küçük eski resimler.
- 4- Her nevi tarih kitapları (eski ve yeni).
- 5- Tarih ve Coğrafya için albümler.
- 6- İstiklâl harbine ait resim ve her nevi eşya (meselâ harp yerlerinde bulunabilenler).
- 7- Osmanlı ve Selçuk devrine ait resim ve her nevi eşya:
 - a) İşlemeler;
 - b) Küçük ev eşyası;
 - c) Eski kumaş parçaları;
 - d) Çini kapları ve çini parçaları;
 - e) Mühürler;
 - f) Süs ve zîynet eşyası.
- 8- Eski Türk Tarihine ait toprak altında ve üstünde tesadüfen bulunmuş eşyalar:
 - a) Paralar;
 - b) Çanak, çömlek veya parçaları;
 - c) Yazılı taş ve tuğla;
 - d) Mühürler;
 - e) Süs ve zîynet eşyası;
 - f) Küçük heykel veya kabartma.
- 9- Daha başka ne bulunabilir ve hatıra gelirse getirilebilir. Okul müzesini kendiniz ve her yıl çoğalan bir gayretle sizler yapacaksınız.